

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti

Ana-Marija Ferenčak, Selena Škrnički, Anto Ćorić

It's Giving Gender Gap:
Društveno-politički stavovi mladih u Hrvatskoj

Zagreb, 2025.

Ovaj rad izrađen je u sklopu Odsjeka za komparativnu politiku pod vodstvom izv.prof.dr.sc. Višeslava Raosa i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2024./2025.

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Teorijski okvir	2
3. Istraživačko pitanje	5
4. Podaci; Izborni kompas – Aplikacija za pomoć pri glasovanju.....	7
5. Rezultati.....	12
5.1. Spolne razlike u stavovima mladih u Hrvatskoj	13
5.2. Dobne razlike u stavovima mladih u Hrvatskoj	17
5.3 Regionalne razlike u stavovima mladih u Hrvatskoj.....	21
6. Diskusija; Korelati stavova među mladima u Hrvatskoj.....	25
6.1. Korelati stavova na cjelokupnom uzorku	25
6.2. Korelati stavova s obzirom na spol.....	27
6.3. Korelati stavova s obzirom na dob	30
6.4. Korelati stavova s obzirom na regije	33
7. Zaključak	34
8. Literatura	36
9. Popis slika, tablica i grafikona	38
9.1. Popis slika	38
9.2. Popis tablica	38
9.3. Popis grafikona.....	38
11. Sažetak.....	40
12. Summary.....	40

1. Uvod

Rodne razlike u političkim stavovima među mladima postale su jedno od ključnih istraživačkih pitanja u suvremenim društvenim znanostima, a samo razumijevanje tih razlika važno je jer one oblikuju buduće političke trendove i ukazuju na smjer društvenih promjena. Posebnu pažnju privlače generacije rođene 1990-ih i 2000-ih. One su stasale u razdoblju ubrzanje globalizacije, digitalizacije i jačanja društvenih pokreta vezanih uz rod, identitet i jednakost. Upravo ti procesi stvaraju specifičan okvir u kojem mladi razvijaju svoje političke stavove i vrijednosti.

Mlađe skupine pokazuju drugačije obrasce političkog djelovanja i uvjerenja te ih se često opisuje kao generaciju s većom sviješću o društvenim nejednakostima. Tako se postavlja pitanje zašto se rodni jaz u političkim stavovima povećava, a ne smanjuje. Istraživanja pokazuju kako se većina žena koja pripada mlađoj generaciji nalazi na tržištu rada, ali istovremeno nose veći teret koji proizlazi iz rodno uvjetovanih nejednakosti. Upravo se to posebice očituje u sferi plaća i pristupa određenim zanimanjima te su one izložene specifičnim izazovima koji oblikuju i njihove političke stavove. Uvjerenja žena često su usmjerena prema podršci politikama koje promiču socijalnu pravdu, ravnopravnost i jačanje socijalne države. (Grasso i Shorrocks, 2025)

S druge strane, muškarci iste dobne skupine pokazuju drugačije političke sklonosti, što dodatno produbljuje rodni jaz u političkim preferencijama. Seggaard i Saglie (2021) naglašavaju važnost razumijevanja ovog rodno-generacijskog jaza jer se stavovi mladih oblikuju unutar specifičnih društvenih i povijesnih okolnosti koje definiraju njihove životne uvjete i iskustva. Tako se otvara pitanje kako tradicija, religija i nacionalni identitet utječu na političke stavove u društvima gdje su ti faktori snažno izraženi.

Premda se sve više govori o političkim razlikama između mladih žena i muškaraca, važno se zapitati što se zapravo događa. Prethodno spomenuta istraživanja pokazuju da mlade žene češće zauzimaju stavove bliže lijevom političkom spektru, a mladi muškarci ostaju na desnoj strani političkog spektra. Prema tome, čini se da postoji svojevrsan pomak, ne samo u političkim preferencijama, nego i u tome kako mlađe generacije gledaju na društvo i vlastitu ulogu u njemu. No, je li taj pomak doista dubinski ili je tek kozmetičke prirode? Jer čak i ako rod više ne predstavlja prepreku u tome koga mladi vide kao legitimnog političkog aktera, to ne znači da su žene automatski bliže stvarnoj moći.

Drugim riječima, možda se danas sve više prihvaća ideja da politika može izgledati drugačije, ali se istovremeno vrlo malo toga mijenja u samim strukturama moći. U tom slučaju ne bismo svjedočili revoluciji, već samo renoviranoj fasadi iste zgrade. Izvana drukčije, iznutra vrlo slično.

Upravo je zato istraživanje razlika u društveno-političkim stavovima mladih u Hrvatskoj ključno. Hrvatska, sa svojim snažnim osloncem na tradiciju, religiju i nacionalni identitet, predstavlja jedinstven prostor za promatranje tih razlika. Postavlja se pitanje hoće li taj prostor ukazati na razlike među različitim regijama, dobnim podskupinama, a još važnije između mladih muškaraca i žena?

2. Teorijski okvir

Postoje različite definicije rodnog jaza. Primjerice, Europski parlament (2020) ga definira kroz statističke razlike između muškaraca i žena, osobito u kontekstu tržišta rada. Griffin (2017) pak naglašava da rodni jaz označava razlike u postignućima, resursima, dobrobitima i mogućnostima između žena i muškaraca. U najširem smislu, rodni jaz predstavlja sustavne razlike u ishodima između muškaraca i žena u različitim područjima (ekonomiji, politici, obrazovanju i zdravlju) te se promatra kao mjerni alat za razumijevanje i smanjivanje tih razlika s ciljem postizanja rodne jednakosti (International Encyclopedia of the Social Sciences, 2025). Niti jedna od ovih definicija nije pogrešna. Naprotiv, one zajedno pokazuju širinu pojma i njegovu važnost. Za potrebe ovog rada fokusirat ćemo se na razlike u društveno-političkim stavovima mladih u Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na rodne razlike. Budući da je riječ o prvom istraživanju ove vrste u Hrvatskoj, važno ga je staviti u širi kontekst usporedbom s postojećim istraživanjima u Europi i svijetu. Takva usporedba može otkriti postoje li razlike ili sličnosti među vršnjacima, ali i dati jasniju sliku o tome kakvi su stavovi europskih mladih te koji ih faktori oblikuju.

Započnimo s već prije spomenutim, istraživanjem Grasso i Shorrocks (2025) koje je pokazalo da mlađe generacije u zapadnoj Europi općenito rjeđe podržavaju socijalnu državu, ali da su rodne razlike u tim stavovima vrlo izražene. Žene, osobito one rođene 2000-ih, češće izražavaju podršku politikama koje smanjuju nejednakosti, mjerama pomoći nezaposlenima i općenito pozitivnije gledaju na širu ulogu države. Muškarci iste dobi pokazuju znatno manju sklonost takvim politikama. Ovaj jaz dodatno je oblikovan posljedicama ekonomske krize i mjerama štednje koje su, prema autorima, nerazmjerno pogodile žene.

McDonald i Deckman (2023) donose još jedno zanimljivo zapažanje o mladima, ali ovog puta fokus je na generaciji Z¹ u Sjedinjenim Državama. Naime, generacija Z politički je oblikovana kroz društvene krize i pokrete za ravnopravnost te pokazuje manju sklonost rodnim i rasnim predrasudama u percepciji kandidata. Štoviše, bilježi se blaga preferencija prema kandidatima iz manjinskih skupina, osobito među bijelim ispitanicima, što se objašnjava kroz pojam kolektivne krivnje. Autori ipak upozoravaju na fenomen koji nazivaju *cheap talk*, a odnosi se na izražavanje društveno prihvatljivih stavova bez stvarne namjere političkog djelovanja. Zanimljivo je kako efekt roda nije uvijek konzistentan te su žene bile pozitivnije percipirane 2018., ali ne i 2020., kada su rasna pitanja dominirala javnim diskursom. Autori zaključuju kako generacija Z, za razliku od opće populacije, ne penalizira kandidate na temelju spola i rase, što nam otvara prostor većoj političkoj zastupljenosti manjina i žena kako ova generacija stječe političku moć (McDonald i Deckman, 2023).

Nadalje, važan doprinos razumijevanju rodnog jaza dolazi i iz analiza pojedinih država koje se često navode kao uzor u području ravnopravnosti. Norveška je, primjerice, rangirana treća na Globalnom indeksu rodne ravnopravnosti 2025. (World Economic Forum, 2025). Zajedno s ostalim nordijskim zemljama prednjači u tom području te je „briga o rodnoj ravnopravnosti i sprječavanju diskriminacije regulirana ne samo Zakonom o ravnopravnosti i zaštiti od diskriminacije, nego i zakonima i propisima u gotovo svim područjima politike“ (Segaard, Saglie, 2021: 150). Usporedbe radi, Hrvatska je na 64. mjestu, što pokazuje da se naše društvo nalazi u znatno nepovoljnijem položaju kada je riječ o rodnim razlikama. Unatoč tako snažnom norveškome institucionalnom okviru, istraživanja pokazuju da i dalje postoje razlike u političkoj participaciji. Segaard i Saglie (2021) ističu da preferencijsko glasovanje na lokalnim izborima djelomično favorizira muškarce, iako su žene već pretežno zastupljene na kandidacijskim listama. Posebno je zanimljivo da mlade žene u urbanim dijelovima zemlje imaju veću političku zastupljenost od starijih žena, što upućuje na postojanje rodno-generacijskog jaza.

Indikativno je i da rodne razlike u Norveškoj nisu ograničene samo na političko sudjelovanje. Sass i Edmark (2025) proveli su istraživanje među norveškim srednjoškolcima i otkrili značajan rodni jaz u stavovima prema ocjenjivanju i natjecanju. Dječaci su snažnije podržavali sustav natjecanja od djevojčica, a taj jaz ostao je izražen čak i nakon što su se kontrolirali socioekonomski i individualni faktori. To jasno pokazuje da rodne norme i procesi

¹ Generacija rođena između 1997. i 2012.

socijalizacije oblikuju stavove mladih više nego što to čine ekonomski interesi. Autori zaključuju da rodni faktori imaju snažan i dugoročan utjecaj na oblikovanje političkih stavova što je ključno za razumijevanje razvoja rodne ravnopravnosti u politici.

S druge strane, španjolski slučaj pokazuje drukčiji obrazac. Razlike među spolovima u izlaznosti na izbore nestale su tijekom 1980-ih, ali „postoje još uvijek prilično izražene razlike između španjolskih muškaraca i žena u drugim oblicima političke participacije“ (Morales, 1999: 226). Naime, politička participacija u Španjolskoj relativno je niska i “malo ljudi se osjeća psihološki uključeno u politiku i još manji broj je politički aktivan” (Morales, 1999: 230). Povijesni kontekst ovdje igra ključnu ulogu s obzirom na to da je istraživanje provedeno svega dvadesetak godina nakon kraja diktature koja je ženama nametala tradicionalnu ulogu i isključivala ih iz javne sfere. Stoga nije iznenađujuće da su rodne razlike u političkoj participaciji bile izražene.

Bitno je naglasiti kako ni strukturalni ni situacijski čimbenici, kao ni političke orijentacije, ne objašnjavaju u potpunosti rodni jaz u političkoj participaciji u Španjolskoj. Zbog toga autorica ističe da bi „veća vjerodostojnost trebala biti dana socijalizacijskim objašnjenjima rodnih nejednakosti u politici te da je potrebno integrirati ta istraživanja u naše razumijevanje rodnog jaza u političkoj participaciji“ (Morales, 1999: 244). Drugim riječima, duboko ukorijenjene društvene norme i tradicionalne rodne uloge koje politiku još uvijek percipiraju kao mušku sferu, ključni su faktor u objašnjavanju ovog jaza.

Iz toga proizlazi zanimljivo pitanje – ako se uzme u obzir da i hrvatsko društvo karakteriziramo kao tradicionalno, može li se ista logika primijeniti i na Hrvatsku? Posebno je interesantno ovdje usporediti rezultate na podindeksu političkog osnaživanja žena. Dok se Španjolska nalazi na 11. mjestu, Hrvatska je tek na 58. mjestu (World Economic Forum, 2025). Ovi podaci pokazuju da Hrvatska znatno zaostaje ne samo za egalitarnim državama poput Norveške, već i za državama s povijesno tradicionalnim obrascima poput Španjolske. Upravo taj kontrast dodatno naglašava važnost istraživanja političkih stavova mladih u Hrvatskoj jer može pokazati postoje li rodne razlike ili se javljaju pomaci prema većoj ravnopravnosti.

Na razini Europe u cjelini, istraživanje Trogrlić i Todosijevića (2024) donosi malo drugačiju sliku. Naime, analiza podataka iz Europskog istraživanja društvenih stavova (ESS) pokazuje da se žene u prosjeku pozicioniraju nešto više na lijevoj strani političkog spektra u odnosu na muškarce. Međutim, najzanimljiviji rezultat je da najveći broj žena zapravo bira sredinu ljestvice, što znači da su one češće ideološki centristički orijentirane, a ne nužno lijevo. S druge

strane, muškarci se češće pozicioniraju na umjerenom desnici. Isto tako žene značajno češće biraju opciju “ne znam” ili izražavaju nedostatak čvrstog mišljenja o ideološkim pitanjima, što se može tumačiti kao ideološka neutralnost ili niža politička zainteresiranost. Iako postoji rodni jaz u prosječnim rezultatima lijevo-desne ljestvice, njegova politička težina može biti ograničena jer velik dio razlike proizlazi iz sklonosti žena neutralnosti, a ne iz stvarnog pomaka ulijevo.

Na koncu može se zaključiti kako je rodni jaz u društveno-političkim stavovima mladih podosta složen fenomen. U egalitarnim društvima poput Norveške razlike opstaju unatoč snažnim institucijama, a u tradicionalnijim poput Španjolske proizlaze iz povijesnog i kulturnog nasljeđa. Na razini Europe, žene češće zauzimaju neutralne pozicije, a muškarci pokazuju veći pomak prema desnici. Pitanje je, kako se ovi obrasci očituju među mladima u Hrvatskoj i koliko kulturne i institucionalne specifičnosti oblikuju rodne razlike u političkim stavovima?

3. Istraživačko pitanje

Razlika među društveno-političkim stavovima između muškaraca i žena je tema kojom se unazad dvadeset godina politolozi sve značajnije bave. Primjetno je da se istraživanja tog tipa češće provode u državama zapadnog svijeta kao što su Sjedinjene Države, Švicarska, Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo, Norveška, Kanada itd. Brojni autori bave se temama rodnog jaza i polarizacije stavova među muškarcima i ženama pri čemu su dolazili do različitih zaključaka. Grasso i Shorrocks (2025) dolaze do zaključka da iako postoje razlike između muškaraca i žena, one nisu prevelike, ali primjećuju da je najveća razlika u stavovima kod onih rođenih nakon 2000. Istraživanje Jareda McDonalda i Melisse Deckman (2023) o generaciji Z pokazalo je kako ta generacija pokazuje manje predrasuda prema ženama u političkom životu u odnosu na prethodne generacije. Istraživanje i analiza Aleksandre Trogrlić i Bojana Todosijevića (2024) potvrdilo je da se muškarci i žene u Europi drugačije mogu smjestiti unutar političkog spektra pri čemu su zaključili da žene više naginju lijevom centru, dok su muškarci češće desno od centra. Norveški politolozi Peter Egge Langsæther i Carl Henrik Knutsen (2025) proveli su istraživanje u četrnaest zapadnoeuropskih zemalja² gdje su analizirali stavove muškaraca i žena o ekonomiji, imigracijama, zaštiti okoliša i rodnoj ravnopravnosti, pokazalo se da žene imaju znatno progresivnije stavove po pitanju svih tema. No, nije uvijek bila situacija da su žene imale

² Austrija, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Island, Italija, Nizozemska, Norveška, Portugal, Španjolska, Švedska i Švicarska

liberalnije stavove od muškaraca. Tijekom 1950-ih i 1960-ih godina istraživanja su pokazivala da su se žene, u odnosu na muškarce, pozicionirale znatno desnije na političkom spektru (Inglehart i Norris, 2000: 443). Situacija je drugačija u Hrvatskoj gdje zapravo ne postoje istraživanja pomoću kojih bismo mogli dobiti bilo kakav uvid u to jesu li mlađe žene s vremenom, u usporedbi s mlađim muškarcima, postale sklonije pozicionirati se na lijevoj strani političkog spektra (Vuksan-Ćusa, 2024).

Istraživanja pokazuju da je primjetna polarizacija stavova kod muškaraca i žena u državama Zapadne i Sjeverne Europe i u SAD-u, postavlja se pitanje je li slična situacija u ostatku Europe, konkretno u Hrvatskoj. Stoga je glavno istraživačko pitanje: jesu li društveno-politički stavovi između mladih muškaraca i žena u Hrvatskoj isti, slični ili skroz različiti?

Glavna hipoteza rada je da Hrvatska prati trend zemalja Zapadne i Sjeverne Europe i SAD-a, tj. da se politički stavovi između mladih muškaraca i žena razlikuju. Ovim istraživanjem obuhvaćeni su mladi muškarci i žene na području Hrvatske koji su ispunili anketno istraživanje aplikacije za pomoć pri glasovanju *Izborni kompas*.

Istraživanje razlike u političkim stavovima između mladih muškaraca i žena provest će se na više načina. Prvo, analizirat će se razlike u pojedinačnim stavovima između muškaraca i žena. Drugo, analizirat će se razlike unutar dobne skupine mladih u rasponu od 18 do 30 godina. One će se podijeliti na tri podskupine: 18-21 godina, 22-25 godina i 26-30 godina. Također, bit će analizirane razlike regija unutar Hrvatske. Za potrebe ovog rada izdvojeno je pet regija, a to su:

- Regija Središnje Hrvatske obuhvaća područje Zagrebačke, Krapinsko-zagorske, Varaždinske, Međimurske, Koprivničko-križevačke, Bjelovarsko-bilogorske, Sisačko-moslavačke i Karlovačke županije.
- Regija Istre, Kvarnera i Like obuhvaća tri sjeverne primorske županije: Istarsku, Primorsko-goransku i Ličko-senjsku.
- Dalmatinska regija u čiji sastav ulazi preostale četiri županije; Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija.
- Slavonska regija, u čiji sastav ulazi Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija.
- Zagrebačka regija koja obuhvaća cijeli Zagreb.

Slika 1. Kartografski prikaz regija

4. Podaci; Izborni kompas – Aplikacija za pomoć pri glasovanju

Istraživanje se temelji na analizi baze podataka iz *Izbornog kompasa*, koji predstavlja klasičnu aplikaciju za pomoć pri glasovanju. Navedena aplikacija je razvijena na Fakultetu političkih znanosti zajedno s nizozemskom istraživačkom agencijom *Kieskompas*. Agencija *Kieskompas* osnovana je 2006. i kroz svojih dvadeset godina rada dizajnirala je aplikacije za pomoć pri glasovanju u Sjedinjenim Državama, Francuskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Nizozemskoj, Švedskoj, Njemačkoj, Italiji, Mađarskoj i Gruziji (kieskompas.nl, 2025). U suradnji s Fakultetom političkih znanosti i njegovim istraživačkim timom kojeg su činili Višeslav Raos, Goran Čular i Kosta Bovan istraživanje je provedeno za parlamentarne izbore koji su održani 17. travnja 2024.

Ukupan broj punoljetnih ispitanika *Izbornog kompasa* iznosio je 143 759, što predstavlja najveću bazu podataka u povijesti hrvatske društvene znanosti. Brojke pokazuju da je Izborni kompas ispunilo više žena (75 308 ispitanica, odnosno 52,4 %) nego muškaraca (68 451 ispitanika, odnosno 47,6 %), također većina ispitanika (51,2 %) imalo je između 18 i 29 godina. Varijable,

odnosno izjave, su podijeljene u šest kategorija: demografija i migracije (DEM/MIG), ekonomija i financije (EKO/FIN), građanska prava i slobode (PRAV/SLOB), obrazovanje (OBRAZ), sigurnosna i vanjska politika (SIG/VANJ) i zdravstvo (ZDRAV). Najviše varijabli pripada kategoriji ekonomija i financije, dok najmanje kategorijama obrazovanje i zdravstvo.

Tablica 1. Tablični prikaz svih izjava korištenih u aplikaciji Izborni kompas

IZJAVA	KATEGORIJA
Država treba pojačano privlačiti strane radnike jer je to jedini način da se postigne demografska održivost.	DEM/MIG
Uvođenjem femicida (ubojstva žene) kao posebnog kaznenog djela unosi se neravnopravnost među spolovima.	PRAV/SLOB
Potrebno je dodatno regulirati cijene kako bi se suzbila inflacija.	EKO/FIN
Vjeronauk bi se trebao izvoditi u župnim uredima, a nikako u javnim školama.	OBRAZ
Hrvatska treba omogućiti veći prihvati osoba koje traže azil u našoj zemlji.	DEM/MIG
Kupovina novih vojnih lovačkih zrakoplova Rafale bila je nepotreban trošak.	SIG/VANJ
Banke bi trebale plaćati poseban porez zbog svojih ekstraprofita	EKO/FIN
Pobačaj treba biti dostupan i besplatan u svakoj javnoj bolnici.	ZDRAV
Država treba povećati poticaje poljoprivrednicima.	EKO/FIN
Ne smije se kazneno goniti one koji novinarima dostavljaju detalje o istragama o korupciji.	PRAV/SLOB
Treba uvesti posebni porez na imovinu najbogatijih 1 posto građana.	EKO/FIN
Svi učenici bi trebali pohađati satove građanskog odgoja i obrazovanja.	OBRAZ
Treba vratiti zakon o ispitivanju podrijetla imovine	EKO/FIN
Potrebno je vratiti obavezno služenje vojnog roka.	SIG/VANJ

Potrebno je uvesti maksimalnu plaću koju osoba može imati u Hrvatskoj.	EKO/FIN
Potrebno je snažnije kažnjavati počinitelje obiteljskog nasilja.	PRAV/SLOB
Treba uvesti porez na nekretnine.	EKO/FIN
Liječnici koji rade u državnim bolnicama ne smiju istovremeno raditi i u privatnim klinikama.	ZDRAV
Policija treba imati pravo vraćati preko granice svakoga tko bez dokumenata pokuša ući u Hrvatsku.	DEM/MIG
Istospolni parovi bi trebali moći posvajati djecu kao i ljudi u braku.	PRAV/SLOB
Zbog globalne nesigurnosti treba izrazito povećati državna ulaganja u vojsku.	SIG/VANJ
Treba ukinuti porez na dohodak kako bi se rasteretilo plaće.	EKO/FIN
Roditelji bi trebali moći samostalno odlučiti hoće li njihovo dijete pohađati nastavu spolnog i zdravstvenog odgoja i obrazovanja.	OBRAZ
Treba potpuno ukinuti porez na reinvestiranu dobit kako bi se pomoglo Poduzetnicima.	EKO/FIN
Hrvatska treba nastaviti svesrdno vojno potpomagati obranu Ukrajine od ruske agresije.	SIG/VANJ
Potrebno je ukinuti minimalnu plaću jer će se na taj način zapravo povećati prosječna plaća.	EKO/FIN
Treba dopustiti uzgoj marihuane za vlastite potrebe.	ZDRAV
Potrebno je poslati vojsku na granicu kako bi se spriječile ilegalne migracije.	DEM/MIG
Treba smanjiti i ograničiti socijalna davanja jer mnoštvo korisnika socijalne skrbi zapravo tako vara državu.	EKO/FIN
Uvođenje zakona o hrvatskom jeziku štetno je za slobodu govora i izražavanja.	PRAV/SLOB

Za potrebe ovog istraživanja odabrano je petnaest varijabli od ukupno trideset i tiču se: uloge vjeronauka u javnim školama, većem prihvatu osoba koje traže azil, kupovine vojnih aviona Rafalea, dostupnosti pobačaja, pohađanju nastave građanskog odgoja, služenju obaveznog vojnog roka, mogućnosti posvajanja djece od istospolnih parova, pohađanju nastave spolnog i zdravstvenog odgoja, legalizaciji marihuane za vlastite potrebe, ograničavanju i smanjenju socijalnih davanja, uvođenju femicida, pravo policije za vraćanje preko granice, slanju vojske na granice zbog ilegalnih migracija, svesrdnog vojnog pomaganja Ukrajini i privlačenju stranih radnika kao mjere demografske održivosti.

Tablica 2. Tablični prikaz odabranih varijabli

IZJAVA	KATEGORIJA
Vjeronauk bi se trebao izvoditi u župnim uredima, a nikako u javnim školama.	OBRAZ
Hrvatska treba omogućiti veći prihvati osoba koje traže azil u našoj zemlji.	DEM/MIG
Kupovina novih vojnih lovačkih zrakoplova Rafale bila je nepotreban trošak.	SIG/VANJ
Pobačaj treba biti dostupan i besplatan u svakoj javnoj bolnici.	ZDRAV
Svi učenici bi trebali pohađati satove građanskog odgoja i obrazovanja.	OBRAZ
Potrebno je vratiti obavezno služenje vojnog roka.	SIG/VANJ
Istospolni parovi bi trebali moći posvajati djecu kao i ljudi u braku.	PRAV/SLOB
Svi učenici bi trebali pohađati satove građanskog odgoja i obrazovanja	OBRAZ
Treba dopustiti uzgoj marihuane za vlastite potrebe.	ZDRAV
Treba smanjiti i ograničiti socijalna davanja jer mnoštvo korisnika socijalne skrbi zapravo tako vara državu.	EKO/FIN
Uvođenjem femicida (ubojstva žene) kao posebnog kaznenog djela unosi se neravnopravnost među spolovima	PRAV/SLOB

Policija treba imati pravo vraćati preko granice svakoga tko bez dokumenata pokuša ući u Hrvatsku.	DEM/MIG
Potrebno je poslati vojsku na granicu kako bi se spriječile ilegalne migracije.	DEM/MIG
Hrvatska treba nastaviti svesrdno vojno potpomagati obranu Ukrajine od ruske agresije.	SIG/VANJ
Država treba pojačano privlačiti strane radnike jer je to jedini način da se postigne demografska održivost.	DEM/MIG

Četiri varijable su iz kategorije demografija i migracije. Po tri varijable pripadaju kategoriji obrazovanja i sigurnosna i vanjska politika. U kategoriji zdravstva i građanska prava i slobode nalaze se dvije varijable, a u kategoriji ekonomija i financije nalazi se jedna varijabla. Kriterij odabira varijabli odraz je trenutnog društvenog, političkog i sigurnosnog okruženja te onih tema koje nailaze na najveći interes kod mladih.

Izborni kompas predstavlja klasični primjer aplikacije za pomoć pri glasovanju (eng. *voting advice applications*, VAA). Aplikacije te vrste postaju sve važnije sredstvo koje građanima omogućuje lakše snalaženje u odabiru političkih stranaka te prepoznavanje stavova za koje se pojedine stranke zalažu, kao i boljem shvaćanju vlastitih stavova o pojedinim političkim rješenjima (Raos i dr., 2024: 26). Na početku novog tisućljeća internet se pokazao kao novo sredstvo političke komunikacije pri čemu je tada polako počeo da zamjenjuje klasične izvore poput novina, televizije i radija (Marschall i Garzia, 2014: 1). Prve aplikacije za pomoć pri glasovanju javljaju se krajem 20., odnosno početkom 21. stoljeća u Nizozemskoj i Njemačkoj, no valja spomenuti da je „izvanmrežna“ povijest tih aplikacija zapravo počela kasnih 1980-ih kada se u Nizozemskoj pojavljuje *StemWijzer*. U tom trenutku nije postojala internetska verzija nego se *StemWijzer* sastojao od knjižice i diskete, knjižica je imala šezdeset izjava koje su preuzete od političkih stranaka i njihovih izbornih programa. Nakon što se *StemWijzer* pokazao uspješnim, susjedne zemlje su počele razvijati svoje aplikacije za pomoć pri glasovanju pa su tako u Njemačkoj pred savezne izbore 2002. razvijena *Wahl-O-Mat* i u Belgiji pred regionalne izbore 2004. razvijena *Doe de Stem Test!* (Marschall i Garzia, 2014: 2). Istraživanje provedeno 2007. pokazalo je da od dvadeset dvije analizirane europske države njih petnaest imalo barem jednu aplikaciju za pomoć pri glasovanju (Cedroni i Garzia, 2010: 13-14). Provedena su razna istraživanja na koji način

aplikacije ove vrste utječu na izlaznost birača na izborima. Garzia i dr. (2017) analizirali su parlamentarne izbore u Finskoj, Njemačkoj, Nizozemskoj i Švedskoj i zaključili da korisnici aplikacija za pomoć pri glasovanju imaju veću tendenciju izlaska na izbore. Germann i Gemenis (2019) dolaze do istog zaključka, oni analiziraju izlaznost u Švicarskoj na saveznim izborima 2007. te postavljaju pitanje je li aplikacija za pomoć pri glasovanju *smartvote* igrala ulogu u tome. Pokazalo se da je korištenje aplikacije *smartvote* povećalo vjerojatnost izlaska na izbore pogotovo među mlađim dijelom stanovništva.

Aplikacije za pomoć pri glasovanju imaju manje-više isti cilj, a to je da pokažu ispitaniku političku stranku čije stavove najviše dijeli. No, nemaju sve aplikacije isti pristup i varijable kako doći do političke stranke s kojom ispitanik dijeli najviše stavova. Neke aplikacije se strogo drže onoga što je napisano u stranačkim dokumentima te to prenose u pitanja u aplikaciji, dok u drugim aplikacijama se određuju izjave prema važnosti koju političke stranke ili birači pripisuju problemu. Razlike između aplikacija za pomoć pri glasovanju pokazuju da je potrebno znanstveno promisliti o kvaliteti rezultata koji se dobiju putem tih aplikacija (Walgrave i dr., 2009: 1162).

Uz podatke iz aplikacije *Izborni kompas* koristit će se već navedena literatura. S obzirom na to da je literatura na hrvatskom jeziku o rodnom jazu i ideološkim razlikama između muškaraca i žena oskudna, koristit će se mnoštvo strane literature raznih pretežito europskih i američkih autora.

Za analizu podataka koristit će se *jamovi* – besplatna aplikacija koja se koristi za analiziranje podataka i provođenje statističkih testova poput t-testa i ANOVE. *Jamovi* je dizajniran 2018., a njegovi glavni programeri su Jonathon Love, Damian Dropmann i Ravi Selker. Na svojoj stranici navode da „znanstveni softver treba biti „vođen zajednicom“, gdje svatko može razvijati i objavljivati analize te ih učiniti dostupnima širokoj publici“ (jamovi.org, 2025).

5. Rezultati

Ovo poglavlje donosi sustavnu analizu rezultata istraživanja među mladima u Hrvatskoj koje je usmjereno na ispitivanje razlika u vrijednosnim stavovima s naglaskom na tri ključna faktora koji čine spol, dob i regionalnu pripadnost ispitanika. Uzimajući u obzir da mladi često nisu homogena društvena skupina, cilj je bio utvrditi postoje li među njima značajne razlike u stavovima. Analizirani su razni stavovi prema migracijama, rodnoj ravnopravnosti, reproduktivni pravima, sigurnosnoj politici i drugim relevantnim temama za mlade. Statistička analiza uključuje

t-testove za nezavisne uzorke, jednofaktorske analize varijance odnosno ANOVA testove kao i izračune veličina razlika (d-indeks odnosno Cohenov d) radi procjene ne samo statističke značajnosti, već i one praktične. U nastavku su rezultati prikazani kroz tri potpoglavlja. Prvo je riječ o spolnim razlikama, zatim se analiziraju razlike dobnih podskupina, a nakon toga i regionalne razlike u stavovima mladih.

5.1.Spolne razlike u stavovima mladih u Hrvatskoj

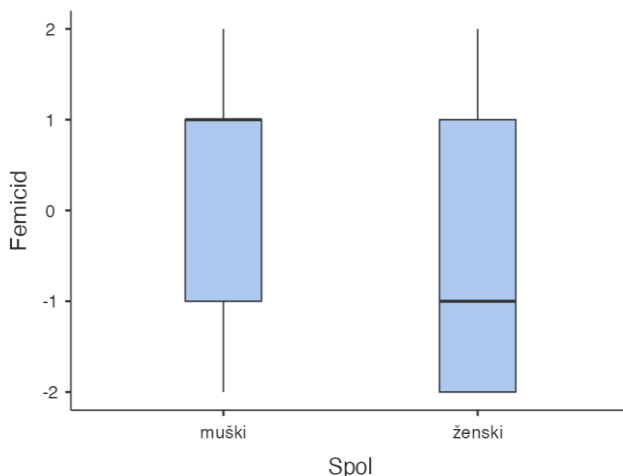
U ovome dijelu poglavlja istražuju se razlike u stavovima mladih muškaraca i žena u Hrvatskoj u dobi od 18 do 30 godina prema nizu aktualnih društveno-političkih tema. Pomoću t-testa za nezavisne uzorke ispitano je jesu li uočene razlike statistički značajne i koliki je njihov intenzitet. Osim p-vrijednosti, analizirana je i veličina razlike (d-indeks), koja omogućava uvid u praktičnu važnost rezultata. Time se ne odgovara samo na pitanje postoje li razlike ili ne, već i koliko su te razlike stvarne i relevantne u svakodnevnom životu. Pitanja variraju od obrazovnih, demografskih i onih vezanih uz migracije, vanjsku politiku, ali i femicida, vojnog roka, LGBTQ+ prava i prava na pobačaj, onih područja u kojima su se mladi muškarci i žene najviše razilazili u stavovima.

Kako bi se ispitao odnos u stavovima prema različitim društveno-političkim temama, provedeni su t-testovi za nezavisne uzorke. Rezultati upućuju na statistički značajne razlike, iako je u nekim slučajevima njihova veličina razlika (Cohenov d) prilično niska, što pak upućuje na slab intenzitet razlika. Drugim riječima, iako su razlike između skupina rijetko rezultat slučajnosti, niska veličina razlika sugerira da je praktična razlika ipak nešto niža. Odnosno da su mladi muškarci i žene u praksi slični u stavovima.

Prva analizirana izjava koja glasi „Država treba pojačano privlačiti strane radnike jer je to jedini način da se postigne demografska održivost“, a prema kojoj mladi muškarci pokazuju nešto negativniji stav prema stranim radnicima ($M = -0,975$) u usporedbi sa ženama ($M = -0,904$). Unatoč tome što je razlika statistički značajna, veličina razlika je vrlo mala te iznosi $d = -0,078$, što ukazuje da je razlika prisutna, ali ne i snažna.

Rezultati stavova o izjavi “Uvođenjem femicida (ubojstva žene) kao posebnog kaznenog djela unosi se neravnopravnost među spolovima“ pokazuju jednu od najizraženijih spolnih razlika. Prema njoj su muškarci pokazali pozitivniji stav ($M = 0,222$), dok su žene pokazivale značajno negativniji stav ($M = -0,460$). Drugim riječima, žene u usporedbi s muškarcima, u znatno većoj

mjeri femicid percipiraju kao ozbiljan društveni problem i zauzimaju kritičniji stav prema nasilju nad ženama što potvrđuje i veličina razlika koja iznosi $d = 0,620$)

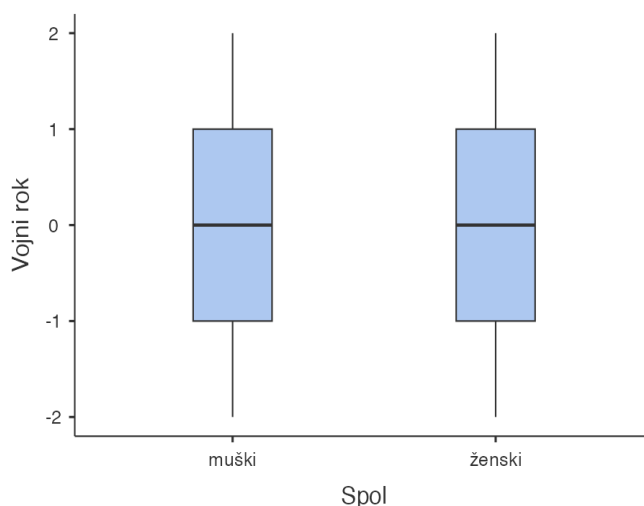
Grafikon 1. Uvođenjem femicida (ubojstva žene) kao posebnog kaznenog djela unosi se neravnopravnost među spolovima

Izjavu „Vjeronauk bi se trebao izvoditi u župnim uredima, a nikako u javnim školama“ više su podržale žene ($M = 0,102$), dok su muškarci pokazali nešto neutralniji stav po tom pitanju ($M = -0,0556$). No, do izraženijih spolnih razlika dolazi na sljedećoj izjavi koja se odnosi na stav prema azilu. Ona glasi „Hrvatska treba omogućiti veći prihvrat osoba koje traže azil u našoj zemlji“ koju su mladi muškarci ($M = -0,802$) značajno negativnije ocijenili, dok su žene po tom pitanju znatno otvorenije ($M = -0,311$). Ovdje je vidljiva izraženija razlika u percepciji solidarnosti i prihvaćanja među mladima.

Da je „kupovina novih vojnih lovačkih zrakoplova Rafale bila nepotreban trošak“ u većoj mjeri smatraju žene ($M = -0,019$), dok su muškarci neutralniji u stavu te u većoj mjeri odobravaju ovu obrambenu politiku. Žene pokazuju znatno veću podršku pravu na pobačaj ($M = 0,913$) u usporedbi s muškarcima ($M = 0,224$). Stav se odnosi na izjavu kako „pobačaj treba biti dostupan i besplatan u svakoj javnoj bolnici“ te rezultat potvrđuje da je pitanje reproduktivnih prava i dalje osjetljivo i spolno diferencirano pitanje i u ovoj generaciji mladih.

I muškarci i žene stava su kako bi „svi učenici trebali pohađati satove građanskog odgoja i obrazovanja“, no podrška je nešto veća kod mladih žena ($M = 1,28$) nego od muškaraca ($M =$

0,918). Razlike u stavovima vrlo su blage na temu toga kako je „potrebno vratiti obavezno služenje vojnog roka“ te su muškarci nešto negativniji ($M = -0,171$) od žena ($M = 0,005$) što je i razumljivo jer se u većoj mjeri ova politika odnosi na muškarce. Općenito govoreći, uz nisku veličinu razlika ($d = -0,35$) rezultat sugerira kako oba spola dijele relativno sličan stav.

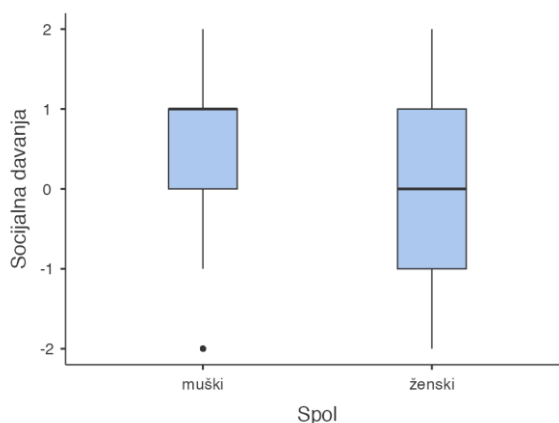
Grafikon 2. Potrebno je vratiti obavezno služenje vojnog roka

To nije slučaj za izjavu koja glasi da „policija treba imati pravo vraćati preko granice svakoga tko bez dokumenata pokuša ući u Hrvatsku“ gdje je razlika u stavovima nešto značajnija. Dok muškarci snažnije podržavaju davanje većih ovlasti policiji ($M = 1,49$), žene su ipak blago umjerenije po tom pitanju ($M = 1,26$). Jedan od najvećih nesrazmjera u stavovima uočen je po pitanju toga da bi „istospolni parovi trebali moći posvajati djecu kao i ljudi u braku“. Žene u prosjeku pokazuju znatnu podršku ($M = 0,439$), dok muškarci izražavaju negativan stav ($M = -0,389$), a s obzirom na veličinu razlika koji iznosi $d = -0,550$ vidljiva je snažna spolna polarizacija po pitanju stavova prema LGBTQ+ pravima.

Tema seksualnih i reproduktivnih prava nastavlja se u kategoriji obrazovanja i izjavi kako bi „roditelji trebali moći samostalno odlučiti hoće li njihovo dijete pohađati nastavu spolnog i zdravstvenog odgoja i obrazovanja“. Iako oba spola u prosjeku zauzimaju sličan stav, razlika je prisutna u tome da žene ($M = 0,425$) ipak u većoj mjeri podržavaju autonomiju roditelja po pitanju spolnog i zdravstvenog odgoja i obrazovanja dok se muškarci pozicioniraju nešto neutralnije ($M = -0,00621$). Ovime se potvrđuje trend konzervativnijih vrijednosti među muškarcima. Stav prema vanjskopolitičkim pitanjima, poput podrške Ukrajini, također pokazuje razlike. Na izjavu da

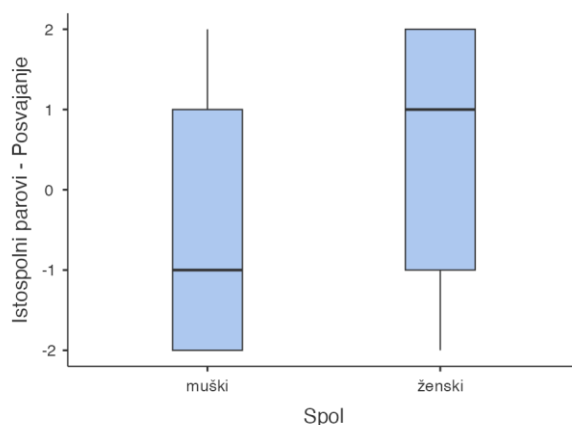
„Hrvatska treba nastaviti svesrdno vojno potpomagati obranu Ukrajine od ruske agresije“ žene su iskazale neutralniji stav ($M = -0,0197$), dok su muškarci pokazali veću razinu skepticizma ($M = -0,352$).

Blago liberalniji pristup politikama narkotika poput marihuane pak imaju muškarci. Oni su na tvrdnju da „treba dopustiti uzgoj marihuane za vlastite potrebe“ pokazali neutralnu ($M = 0,194$) no i nešto veću podršku od žena ($M = 0,008$). Izjavom da je „potrebno je poslati vojsku na granicu kako bi se spriječile ilegalne migracije“, obje skupine iskazuju sličan stav pri čemu muškarci iskazuju tek nešto veću podršku toj mjeri ($M = 0,559$) u usporedbi sa ženama ($M = 0,484$). Unatoč statističkoj značajnosti, razlika u stvarnosti nije velika što upućuje na postojanje konsenzusa među skupinama po pitanju kontrole granica. Na koncu, izjava da „treba smanjiti i ograničiti socijalna davanja jer mnoštvo korisnika socijalne skrbi zapravo tako vara državu“ donosi nešto izraženiju razliku. Muškarci u većoj mjeri ovdje pokazuju slaganje s tvrdnjom ($M = 0,437$) dok su žene mnogo liberalnije i pokazuju veću razinu senzibilnosti prema ranjivim skupinama društva ($M = 0,262$).

Grafikon 3. Treba smanjiti i ograničiti socijalna davanja jer mnoštvo korisnika tako zapravo vara državu

Analiza pokazuje da među mladima u Hrvatskoj postoje razlike u stavovima između muškaraca i žena, no u većini slučajeva te su razlike umjerene ili niskog intenziteta. Najizraženije razlike uočene su u pitanjima vezanima uz rodnu ravnopravnost, migracije, seksualna i reproduktivna prava te LGBTQ+ zajednicu. Drugim riječima, one teme koje odražavaju dublje vrijednosne podjele i šire društvene obrasce. Muškarci u prosjeku češće zauzimaju konzervativnije ili neutralnije stavove, dok su žene iskazivale veću otvorenost, senzibilitet i podršku inkluzivnim politikama. S druge strane, na brojnim područjima poput onog kontrole granica, vojnog roka ili vjeronauka stavovi su bili sličniji što ukazuje na to da među mladima ipak vlada određeni konsenzus kada je riječ o određenim pitanjima.

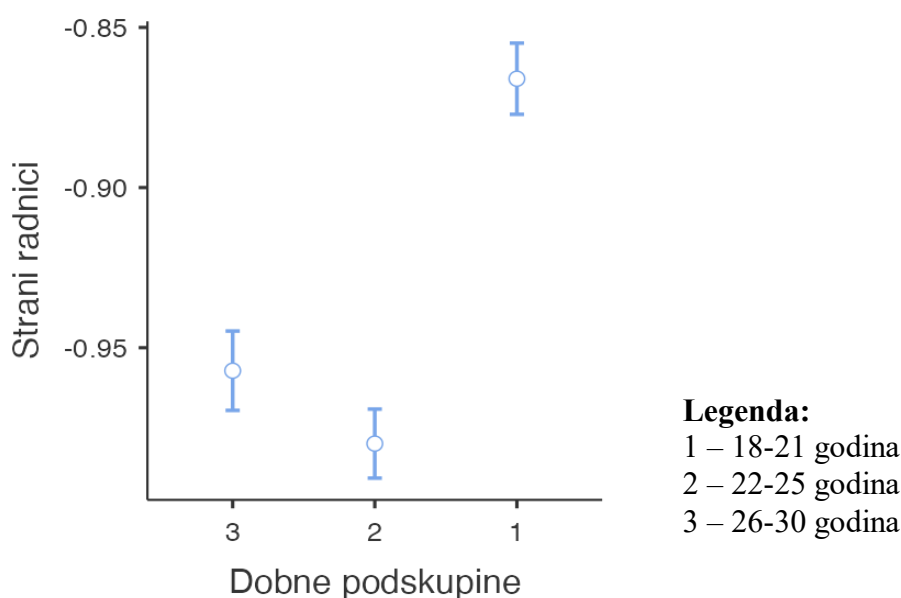

Grafikon 4. Istospolni parovi bi trebali moći posvajati djecu
kao i ljudi u braku

5.2. Dobne razlike u stavovima mladih u Hrvatskoj

Iako se mlade često svrstava u jednu kategoriju, unutar te homogene skupine često postoje suptilne, ali i važne razlike u stavovima, uvjetovane dobi, obrazovnim iskustvima i slično. Istraživanje koje obuhvaća mlade u Hrvatskoj u dobi od 18 do 30 godina, također ispituje povezanost između dobi i stavova prema nizu odabranih društveno-političkih pitanja koristeći analizu varijance (ANOVA) kao statističkog okvira. Kategorija mladih podijeljena je na tri dobne podskupine od 18-21, 22-25 i 26-30 godina. U fokusu istraživanja je otkrivanje obrazaca koji mogu ukazati na vrijednosne razlike mladih između triju skupina.

Na tvrdnju da država treba pojačano privlačiti strane radnike kako bi se osigurala demografska održivost, postoje statistički značajne razlike među dobnim skupinama ($F(2, 72001) = 114, p < 0,001$). Najmlađa skupina mladih (18-21 godina starosti) pokazuje najveće slaganje s tvrdnjom u usporedbi sa starijima. Razlika između srednje (22-25 godina) i najstarije podskupine (26-30) je također značajna, ali znatno manja ($d = -0,1268$). Rezultati ne sugeriraju da s godinama potencijalno raste razumijevanje migracijske politike kao nužne za demografski opstanak u Hrvatskoj. Naprotiv, najmlađi su relativno otvoreniji prema ideji, dok su starije podskupine izraženije protiv.

Grafikon 5. Država treba pojačano privlačiti strane radnike jer je to jedini način da se postigne demografska održivost

Stavovi prema tvrdnji da se uvođenjem femicida kao posebnog kaznenog djela narušava ravnopravnost spolova također se značajno razlikuju među dobnim podskupinama ($F(2, 70995) = 156, p < 0,001$). Najmlađa skupina (18-21) iskazuje najkritičniji stav prema toj tvrdnji, odnosno u najmanjoj mjeri smatra da tako dolazi do narušavanja ravnopravnosti, dok je najstarija skupina (26-30) to smatra u manjoj mjeri. Efekt veličine razlike između najmlađe i najstarije skupine ($d = -0,1581$) sugerira umjeren intenzitet razlike, što je očekivano s obzirom na trendove sve veće osviještenosti o rodno uvjetovanom nasilju kod mlađih generacija.

Izjava da vjeronauku nije mjesto u školama već u župnim uredima izaziva izražene razlike među dobnim podskupinama ($F(2, 71865) = 200$; $p < 0,001$). Najmlađa skupina (18-21) u najvećoj mjeri podržava tu izjavu (M razlike s najstarijom skupinom = 0,264), dok je podrška toj tvrdnji najmanja unutar najstarije skupine (26-30). Osim toga, tvrdnja da Hrvatska treba omogućiti veći prihvata osoba koje traže azil također pokazuje izražene razlike ($F(2, 70386)$; $p < 0,001$). Najmlađi su opet najsolidarniji i pokazuju najpozitivniji stav, dok najstarija skupina pokazuje znatno negativniji stav.

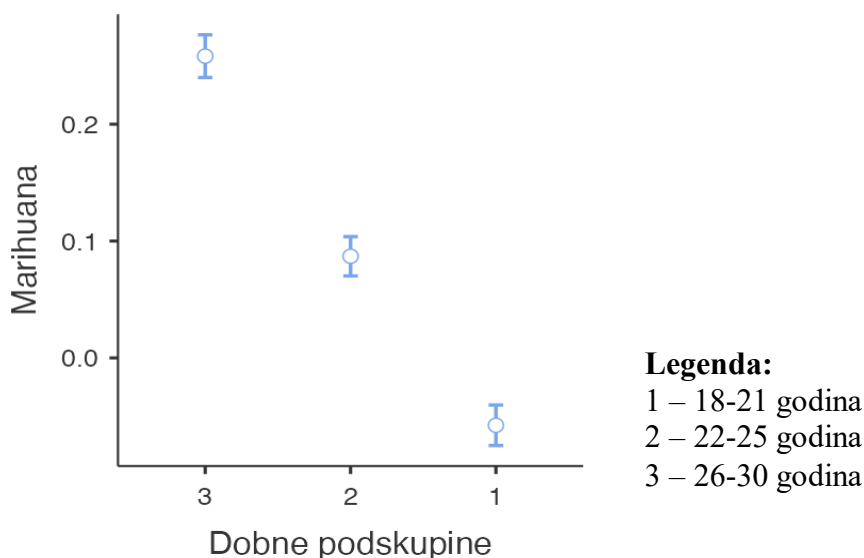
Tema vojne potrošnje u obliku nabave Rafale vojnih aviona, pokazuje statistički značajne, ali znatno manje izražene razlike među skupinama od prethodnih izjava ($F(2, 65428) = 17,1$; $p < 0,001$). Najstarija skupina (26-30) blago podržava tu tvrdnju, dok su srednja i najmlađa dobna podskupina nešto kritičnije po tom pitanju. S obzirom na to da Cohenov d ostaje tek nešto ispod praga za umjerenu razliku gdje d iznosi 0,064, možemo zaključiti kako se stavovi o ovome pitanju među mladima ipak pretjerano ne razlikuju prema dobi. Za razliku od nekih drugih izjava, stavovi o dostupnosti pobačaja pokazali su jasnu konzistentnost u stavu među mladima bez obzira na njihovu dobnu pripadnost ($F(2, 72359) = 2,01$; $p < 0,001$). Ovakva homogenost stavova upućuje na široko prihvaćenu vrijednost prava na izbor među mladima. Ovakav rezultat može se tumačiti tako da pitanje pobačaja više ne izaziva generacijske podjele, već se pravo na siguran i dostupan pobačaj percipira kao temeljno zdravstveno pravo među mladima.

Po pitanju toga da bi svi učenici trebali pohađati satove građanskog odgoja vidljiva je statistički značajna razlika među dobnim skupinama ($F(2, 72162) = 228$; $p < 0,001$). Najmlađa skupina izražava veću podršku u odnosu na starije skupine, s posebno izraženom razlikom između najmlađe i najstarije dobne skupine (26-30). Iako su sve tri skupine u prosjeku sklone podržati ovu tvrdnju, rezultat sugerira da su mlađi ispitanici koji su tek nedavno završili srednjoškolsko obrazovanje ili su još bili u procesu završavanja tog procesa, otvoreniji prema uvođenju građanskog odgoja kao univerzalnog sadržaja u školama.

O obveznom služenju vojnog roka vidljive su statistički značajne razlike u stavovima ($F(2, 71930) = 39,2$; $p < 0,001$), iako nešto manjeg intenziteta. Najmlađa skupina koju u najvećoj mjeri i obuhvaća ova politika pokazuje najveće protivljenje toj mjeri, dok su starije skupine sklonije istu podržati. Povećanje ovlasti policije na granicama, točnije da policija treba imati pravo vraćati svakoga tko bez dokumenata pokuša ući u Hrvatsku, pokazuje isto tako značajne razlike među

mladima ($F(2, 72133) = 146$; $p < 0,001$). Najmlađa skupina pokazuje blaži stav, dok je podrška ovom prijedlogu najizraženija kod starijih skupina.

Stavovi prema pravu istospolnih parova da posvajaju djecu značajno variraju s obzirom na dob ($F(2, 71797) = 32,8$, $p < 0,001$). Najmlađi opet pokazuju liberalniji stav i veću podršku toj tvrdnji, dok stariji sudionici izražavaju rezerviraniji stav. Ovo potvrđuje da su mlađe generacije sklonije inkluzivnim pogledima na obitelj i rodne uloge. Na temu roditeljskog odlučivanja o spolnom i zdravstvenom odgoju u školama ($F=62,2$; $p < 0,001$), rezultati pokazuju da je starija skupina mladih (26-30) nešto manje sklona prepustiti autonomiju roditeljima, dok najmlađi pokazuju veću podršku autonomiji. S druge strane, vrlo izražena razlika uočena je kod stava o vojnoj pomoći Ukrajini ($F=228$; $p < 0,001$). Najmlađa skupina pokazuje znatno nižu podršku vojnom uključivanju Hrvatske, dok stariji imaju izraženije pro-ukrajinske stavove. Razlika između najstarije i najmlađe dobne skupine iznosi -0.2079 što se reflektira na stavove među skupinama. Sličan, još značajniji jaz, uočen je u ispitivanju stavova o legalizaciji marihuane za osobnu upotrebu ($F=299$; $p < 0,001$). Starija skupina pokazuje znatno veću podršku toj ideji u usporedbi s najmlađom. Razlika između najmlađe i najstarije skupine iznosi 0,316, što je ujedno i najveća zabilježena razlika ovog segmenta istraživanja.

Grafikon 6. Treba dopustiti uzgoj marihuane za vlastite potrebe

Na izjavu da je potrebno poslati vojsku na granice kako bi se spriječile ilegalne migracije postoje manje, ali ipak značajne razlike ($F(2, 70269) = 25,5$; $p < 0,001$). Najmlađi izražavaju nešto

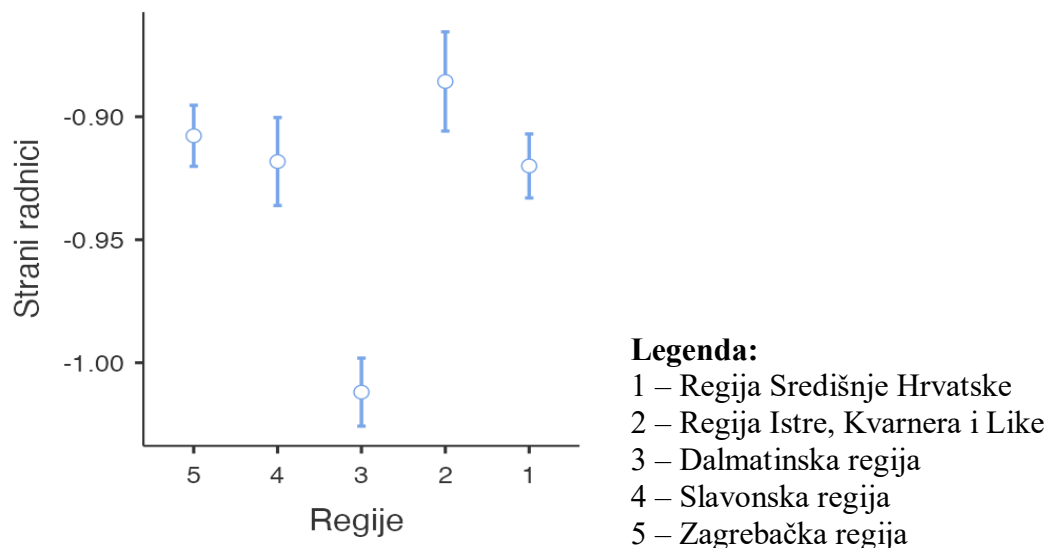
više rezerviran stav prema ovom prijedlogu, dok starije dobne skupine pokazuju veću naklonost prema militariziranom pristupu granicama. Isto tako, po pitanju smanjenja socijalnih davanja radi široke zlouporabe od strane korisnika, najstarija skupina pokazuje najviši stupanj slaganja ($F(2, 69256) = 217; p < 0,001$) dok su najmlađi kritičniji prema toj tvrdnji pokazujući veću razinu društvenog povjerenja i osjetljivosti prema ranjivim skupinama.

Rezultati pokazuju da među mladima postoje značajne razlike u društveno-političkim stavovima s obzirom na dob. Iako se često promatraju kao homogena skupina, mladi od 18 do 30 godina pokazuju raznolike vrijednosne orijentacije. Najmlađa skupina (18-21) u većini tema izražava liberalnije i inkluzivnije stavove. Otvoreniji su prema građanskom i spolnom odgoju, podržavaju prava manjina i ranjivih skupina te pokazuju humaniji pristup migracijama. Istovremeno, pokazuju veću skepsu prema militarizaciji i liberalizaciji marihuane. Nasuprot tome, najstariji mladi (26-30) u većoj mjeri podržavaju tradicionalnije vrijednosti, veće ovlasti sigurnosnih institucija i restriktivniju socijalnu politiku, ali liberalniji pristup po pitanju uzgoja marihuane za vlastite potrebe. Srednja skupina (22-25) često se nalazi između ta dva pola. Ovi obrasci ukazuju da dob nije samo biološka činjenica, već i važan indikator iskustva i vrijednosne orijentacije.

5.3. Regionalne razlike u stavovima mladih u Hrvatskoj

Analiza regionalnih razlika u stavovima mladih u Hrvatskoj omogućuje dublji uvid u to kako različiti geografski, kulturni i društveni konteksti obliku vrijednosne sudove unutar iste dobne skupine. Uzimajući isti set izjava, istraženo je u kojoj se mjeri mladi iz pet hrvatskih regija, Središnje Hrvatske, Istre, Kvarnera i Like, Dalmatinske, Slavonske te Zagrebačke regije međusobno razlikuju u stavovima. ANOVA testom utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika u svim ispitanim tvrdnjama, pri čemu su određene teme izazvale umjerene razlike, dok su druge pokazale duboke vrijednosne podjele među mladima ovisno o regiji iz koje dolaze.

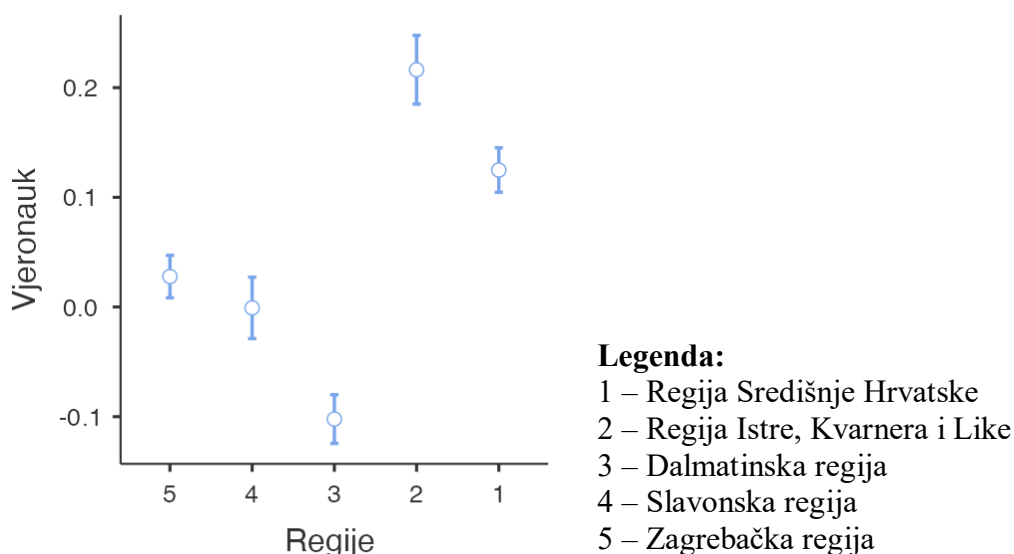
Na temelju istraživanja među regijama, utvrđene su statistički značajne razlike u stavovima prema izjavi da “država treba pojačano privlačiti strane radnike jer je to jedini način da se postigne demografska održivost”, utvrđene su statistički značajne razlike među regijama ($F(4, 71999) = 41,6; p < 0,001$). Najmanje se s tom tvrdnjom slaže dalmatinska regija, dok najviše podršku tvrdnji iskazuju mladi iz Zagrebačke regije te regija Istre, Kvarnera i Like. Osim njih, visoku razinu suglasnosti bilježe i mladi iz regije Središnje Hrvatske kao i Slavonije.

Grafikon 7. Država treba pojačano privlačiti strane radnike jer
je to jedini način da se postigne demografska održivost

Nadalje, tvrdnja da “uvođenjem femicida kao posebnog kaznenog dijela unosi se neravnopravnost među spolovima” pokazuje isto tako statistički značajne razlike među regijama ($F(4, 70993) = 6,02; p < 0,001$). Najizraženije su tako opet razlike između dalmatinske regije i Zagrebačke regije, pri čemu mladi iz Dalmatinske regije u većoj mjeri smatraju da se uvođenjem femicida tako narušava ravnopravnost, dok mladi iz Zagreba zauzimaju kritičniji stav prema toj tvrdnji. Razlika nešto manjeg intenziteta prisutna je i između dalmatinske i slavonske regije te dalmatinske i regije Središnje Hrvatske. Generalno promatrajući, može se reći kako su mladi iz urbanijih sredina spremniji prepoznati femicid kao društveni problem koji zahtijeva specifičan pravni okvir.

Da je vjeronauku mjesto u župnim uredima, a nikako u javnim školama u najvećoj mjeri smatraju mladi iz regije Istre, Kvarnera i Like, regije koja tradicionalno njeguje sekularnije i liberalnije obrazovne pristupe. Slijedi regija Središnje Hrvatske te Zagrebačka regija. S njima se najmanje slažu mladi iz Dalmatinske regije, čiji je stav značajno negativniji prema toj tvrdnji u usporedbi s ostalim regijama.

Grafikon 8. Vjeronauk bi se trebao izvoditi u župnim uredima,
a nikako u javnim školama

Kad je riječ o tome da „Hrvatska treba omogućiti veći prihvat osoba koje traže azil u našoj zemlji“, najvišu razinu podrške iskazali su mladi Istre, Kvarnera i Like, dok su najniže vrijednosti zabilježene u Slavoniji i Dalmaciji ($F(4, 70384) = 72,2; p < 0,001$). Zagrebačka regija pozicionira se s nešto nižom razinom podrške od Istre i Kvarnera, a uz nju se po stavovima smješta i regija Središnje Hrvatske. Razlika između regije Istre i Kvarnera i dalmatinske regije iznosi čak 0,1454 ($p < 0,001$), što je jedna od najizraženijih u ovom segmentu istraživanja.

Nadalje, da je „kupovina novih vojnih lovačkih zrakoplova Rafale bila nepotreban trošak“ najviše smatraju mladi iz regije Istre, Kvarnera i Like, dok je u Dalmaciji i Zagrebu potpora toj tvrdnji niža ($F(4, 65426) = 72,2; p < 0,001$). Slavonska regija pokazuje najnižu razinu slaganja, što sugerira veće prihvaćanje vojne potrošnje ovog tipa u toj regiji. Drugim riječima, urbanije regije sklonije su ovu nabavu smatrati nepotrebnom, dok su ruralnije regije poput Slavonije spremne izraziti veće povjerenje u ovu vrstu ulaganja. Kad je riječ pak o tvrdnji da bi pobačaj trebao biti dostupan i besplatan u svakoj javnoj bolnici ($F(4, 72\ 357) = 449; p < 0,001$), rezultati pokazuju kako to ponajviše smatraju mladi iz regije Istre, Kvarnera i Like. Uz njih se pozicionira

regija Grada Zagreba i Središnje Hrvatske, dok mladi iz Slavonije i Dalmacije pokazuju uvjerljivo najnižu razinu slaganja s ovom tvrdnjom.

Statistički su značajne i razlike među regijama u stavovima mladih prema tvrdnji da bi „svi učenici trebali pohađati satove građanskog odgoja i obrazovanja“ ($F(4, 72160) = 52,9; p < 0,001$). Najvišu razinu tome izražavaju mladi iz Zagrebačke regije, regije Istre, Kvarnera i Like te Središnje Hrvatske. Nešto nižu podršku tome daju mladi iz slavonske regije. U pogledu tvrdnje da je „potrebno vratiti obavezno služenje vojnog roka“ također su utvrđene statistički značajne razlike među regijama ($F(4, 71928) = 120; p < 0,001$). Najveću razinu slaganja pokazuje regija Istre, Kvarnera i Like, dok najslabija podrška dolazi iz Dalmatinske regije i Grada Zagreba. I kod tvrdnje da „policija treba imati pravo vraćati preko granice svakoga tko bez dokumenata pokuša ući u Hrvatsku“ uočene su statistički značajne razlike između pet regija ($F(4, 72131) = 33,8; p < 0,001$). Najveću razinu slaganja s tom tvrdnjom izražavaju mladi iz regije Istre i Kvarnera, dok su stavovi mladih iz Dalmatinske i Zagrebačke regije znatno suzdržaniji. Regija Središnje Hrvatske i Slavonska regija zauzimaju središnje pozicije, s time da je potpora toj tvrdnji ipak nešto izraženija u Slavoniji. Najveća razlika bilježi se između regije Istre, Kvarnera i Like i Dalmatinske regije i to u vrijednosti od 0,12 bodova što ukazuje na vrijednosno različite pogleda prema pitanju upravljanja migracijama i uloge granične kontrole.

Isto tako, izjava koja ispituje stavove o tome treba li roditeljima prepustiti odluku o sudjelovanju njihove djece u nastavi spolnog i zdravstvenog odgoja izazvalo je značajne razlike u stavovima mladih među regijama ($F(4, 71434) = 41,7; p < 0,001$). Najviše se s time slažu mladi iz regije Istre, Kvarnera i Like, dok je u Dalmatinskoj regiji ta podrška osjetno niža. Grad Zagreb, Središnja Hrvatska i Slavonija pozicioniraju se neutralnije po tom pitanju, bez izraženog odstupanja. Međutim, za razliku od većine drugih društveno-političkih pitanja koja rezultiraju značajnim regionalnim razlikama, stavovi mladih prema tvrdnji da Hrvatska treba nastaviti svesrdno vojno potpomagati obranu Ukrajine od ruske agresije pokazuju osjetno manje regionalne razlike ($F(4; 67348) = 13,7; p < 0,001$). Iako i dalje statistički značajne, razlike među regijama ostaju sadržajno blage, s najvećim rasponom koji iznosi svega 0,08 bodova. Najvišu razinu podrške pokazuju mladi iz regije Grada Zagreba i Središnje Hrvatske, dok na generalnoj razini ne postoje vrijednosne razlike u stavovima te sve regije pokazuju umjerenu podršku vojnoj pomoći Ukrajini.

S druge strane, pitanje legalizacije uzgoja marihuane za osobne potrebe izaziva nešto izraženije razlike među regijama ($F(4; 70494) = 51,5; p < 0,001$). Najvišu razinu podrške toj izjavi pokazali su mladi iz Grada Zagreba i Dalmatinske regije, dok je to najmanje podržala regija Istre, Kvarnera i Like s vrlo značajnom vrijednosnom razlikom od 0,28 bodova u usporedbi sa stavom dalmatinske regije. Neutralne svojim stavom bile su Slavonska regija i regija Središnje Hrvatske. Nadalje, izjava da je “potrebno poslati vojsku na granicu kako bi se spriječile ilegalne migracije” rezultirala je statistički značajnim, ali sadržajno umjerenim razlikama u stavovima mladih ($F(4, 70267) = 25,9; p < 0,001$). S tom se izjavom najviše slažu mladi Dalmatinske regije, dok najmanju podršku izražavaju mladi Grada Zagreba.

Konačno, tvrdnja da “treba smanjiti i ograničiti socijalna davanja jer mnoštvo korisnika socijalne skrbi zapravo tako vara državu” izazvala je drugu najsnažniju razinu regionalnih razlika u ovom segmentu istraživanja ($F(4, 69254) = 329; p < 0,001$), odmah iza tvrdnje o dostupnosti pobačaja. Najveću podršku ovoj izjavi iskazuju mladi iz Slavonske regije, dok najveće socijalno povjerenje pokazuje Grad Zagreb i regija Središnje Hrvatske. Razlika u stavovima između Slavonije i Zagreba iznosi 0,21, a između Slavonije i Središnje Hrvatske čak 0,39 bodova što ukazuje na snažno različite poglede prema ulozi socijalne države. Dalmacija također bilježi višu razinu slaganja s izjavom, dok mladi iz Istre, Kvarnera i Like ostaju neutralni po tom pitanju.

Rezultati provedenog istraživanja potvrđuju da regionalna pripadnost igra važnu ulogu u oblikovanju društveno-političkih stavova mladih u Hrvatskoj. Dok urbane sredine poput Grada Zagreba i Središnje Hrvatske koja ga okružuje pokazuju progresivnije ili suzdržanije stavove prema osjetljivim pitanjima, regije poput Slavonije i Dalmacije pokazuju često tradicionalne i sigurnosno orijentirane obrasce kreiranja stavova i razmišljanja. Najizraženije razlike utvrđene su pitanjem dostupnosti pobačaja te o socijalnim davanjima, dok su neka pitanja poput vojne pomoći Ukrajini pokazale visok stupanj konsenzusa mladih. Ovi rezultati ukazuju na to da mladi u Hrvatskoj ne čine homogenu skupinu kada je riječ o političkim i društvenim temama, već su njihovi stavovi značajno uvjetovani regijom iz koje dolaze.

6. Diskusija; Korelati stavova među mladima u Hrvatskoj

6.1. Korelati stavova na cjelokupnom uzorku

Analiza povezanosti stavova provedena je izračunom Pearsonovih koeficijenata korelacije za sve varijable istraživanja, kako unutar cjelokupnog uzorka, tako i unutar pojedinih podskupina vezanih za spol, dobne i regionalne podskupine. Cilj je utvrditi u kojoj su mjeri stavovi međusobno povezani te postoje li konzistentni vrijednosni obrasci. Primjerice, postoji li povezanost između liberalnih stavova poput podrške pravu na besplatan i javno dostupan pobačaj i pravu LGBTQ+ parova na posvajanje djece. Statistički su značajne i međusobne povezanosti različitih stavova mladih unutar ukupnog uzorka, a posebno se izdvajaju obrasci koji se upućuju na postojanje dvaju vrijednosno suprotstavljenih blokova.

Najizraženija je tako pozitivna povezanost zabilježena između prava na pobačaj i podrške prava istospolnih parova na posvajanje djece ($r = 0,608$; $p < 0,001$). Ova snažna korelacija potvrđuje postojanje koherentnog liberalno-progresivnog sklopa vrijednosti kod mladih, u kojem se pobačaj, LGBTQ+ prava i građanski odgoj nalaze u međusobno povezanoj mreži. Pritom se pobačaj snažno povezuje i s građanskim odgojem ($r = 0,273$), legalizacijom marihuane ($r = 0,326$) i stavovima protiv izvođenja vjeronauka u školama ($r = 0,523$).

S druge strane, jednako su izražene negativne povezane vrijednosti između sigurnosno-konzervativnih i inkluzivnih vrijednosti. Tako je podrška vraćanju obaveznog vojnog roka snažno negativno povezana s podrškom pobačaju ($r = -0,304$) i pravu na posvajanje djece od istospolnih parova ($r = -0,366$). Sličan obrazac vrijedi i za podršku strožem postupanju policije prema migrantima (pravo vraćanja onih pojedinaca bez dokumenata), koja je negativno povezana s davanjem azila ($r = -0,403$), besplatnim i javno dostupnim pobačajem ($r = -0,185$) i pravu na posvajanje djece istospolnim parovima ($r = -0,273$). Time se jasno uočava postojanje sigurnosno-konzervativnog sklopa vrijednosti, u kojem su naglašene militarizacija, kontrola granica i tradicionalni svjetonazori.

Posebno je zanimljivo kako pitanje socijalnih davanja ne ulazi konzistentno ni u jedan od ovih sklopova. Ona pokazuju umjerenu pozitivnu vezu s podrškom jačoj ulozi policije ($r = 0,256$), ali istodobno i negativnu s podrškom posvajanja djece od istospolnih parova. To sugerira da se pitanja socijalne države percipiraju drugačije od svjetonazorskih podjela te tvore zaseban vrijednosni obrazac. Konačno, analiza potvrđuje postojanje dviju suprotstavljenih vrijednosnih orijentacija među mladima u Hrvatskoj, one liberalno-progresivne (pobačaj, LGBTQ+ prava, građanski odgoj, marihuana, otvorenost prema migrantima) i one sigurnosno-konzervativne (vojni rok, vojska na granici, policija, restriktivan pristup migracijama).

6.2. Korelati stavova s obzirom na spol

Ovo istraživanje pokazalo je da su razlike između muškaraca i žena statistički značajne, ali se u nekim slučajevima pokazalo da je njihova veličina razlika niska. S obzirom na to da je veličina razlika niska može se doći do zaključka da mladi muškarci i žene u Hrvatskoj imaju slične stavove po pitanju aktualnih društveno-političkih pitanja. Iako ukupne razlike između mladih muškaraca i žena nisu prevelike, valja istaknuti nekoliko varijabli prema kojima se primijeti znatna polariziranost u odnosu na suprotni spol. Društveno-politička pitanja poput pobačaja, mogućnosti posvajanje djece od istospolnih parova, femicida i prihvata azilanata su pitanja koja najviše dijele mlade muškarce i žene u Hrvatskoj. Tu se Hrvati u odnosu na druge Europljane ne razlikuju puno s obzirom na to da je taj trend prisutan i u ostalim državama. Mlade žene u Hrvatskoj u prosjeku imaju liberalnije stavove prema pitanjima pobačaja, mogućnosti posvajanja djece od istospolnih parova, femicida i prihvaćanju azilanata dok istraživanje pokazuje da muškarci imaju konzervativnije i rezerviranije stavove.

Tablica 3. Tablični prikaz najpolarizirajućih društveno-političkih pitanja između mladih muškaraca i žena

IZJAVA	MUŠKARCI	ŽENE
Hrvatska treba omogućiti veći prihvrat osoba koje traže azil u našoj zemlji.	M = -0,802	M = -0,311
Pobačaj treba biti dostupan i besplatan u svakoj javnoj bolnici.	M = 0,224	M = 0,913
Uvođenjem femicida (ubojstva žene) kao posebnog kaznenog djela unosi se neravnopravnost među spolovima	M = 0,222	M = -0,460
Istospolni parovi bi trebali moći posvajati djecu kao i	M = -0,389	M = 0,439

ljudi u braku.		
----------------	--	--

Iako je pravo na pobačaj polarizirajuća tema između muškaraca i žena neka istraživanja pokazuju drugačije zaključke. Istraživanje koje su proveli Fila, Petrović i Bilić (2024) pokazalo je da većina građana u Hrvatskoj podržava pravo na pobačaj; 34,4 % ispitanika bi podržalo pobačaj u bilo kojem slučaju, 43,6 % ispitanika ga podržava u opravdanim slučajevima poput silovanja, ugroženosti života majke ili teške bolesti ploda dok 21,9 % ga ne podržava ni u jednom slučaju. Iako se čini da su rezultati ovog istraživanja i istraživanja kojeg su proveli Fila, Petrović i Bilić različiti, valja naglasiti da se ovo istraživanje konkretno bavi mladim ljudima u rasponu od 18 do 30 godina. S obzirom na to da je femicid kao kazneno djelo tek uveden 2024. u hrvatski pravni sustav vrijeme će pokazati koliko je njegovo uvođenje bilo korisno u sprječavanju ubojstava žena. Tema azilanata u Hrvatskoj iako polarizirajuća pokazuje i određena slaganja. Istraživanje provedeno 2019. na punoljetnim građanima (18-65 godina) pokazalo je kako bi većina građana Hrvatske prihvatilo azilanta/icu kao susjeda/u (69,7 %), prijatelja/icu (60,5 %) pa čak i kao državljanina Hrvatske (67 %), No, znatno je manji postotak u prihvaćenosti azilanata/ica kao članova vlastite obitelji (27,5 %) i stupanja u ljubavne veze s njima (19,9 %) (Ajduković i dr., 2019: 43).

S druge strane, postoje društveno-politička pitanja oko kojih su mladi muškarci i žene složni. U ovom istraživanju pokazalo se da su to pitanja obveznog vojnog roka, vjeronauka kao predmeta u školama, vojne pomoći Ukrajini, prihvaćanja stranih radnika i postavljanja vojske na granice.

Tablica 4. Tablični prikaz društveno-političkih pitanja oko kojih se mladi muškarci i žene najviše slažu

IZJAVA	MUŠKARCI	ŽENE
Vjeronauk bi se trebao izvoditi u župnim uredima, a nikako u javnim školama.	M = -0,0556	M = 0,102
Hrvatska treba nastaviti	M = -0,352	M = -0,0197

svesrdno vojno potpomagati obranu Ukrajine od ruske agresije.		
Potrebno je poslati vojsku na granicu kako bi se spriječile ilegalne migracije.	M = 0,559	M = 0,484
Potrebno je vratiti obavezno služenje vojnog roka.	M = -0,171	M = 0,005
Država treba pojačano privlačiti strane radnike jer je to jedini način da se postigne demografska održivost.	M = -0,975	M = -0,904

Analiza korelacija stavova među mladima u Hrvatskoj pokazuje jasne obrasce vrijednosne polarizacije između liberalnog i sigurnosno-konzervativno bloka, ali s određenim razlikama u intenzitetu i strukturi kada se izdvoje muškarci i žene. Kod mladih muškaraca liberalni blok stavova snažno je izražen kroz povezanost podrške pravu na pobačaj i istospolnom posvajanju ($r = 0,572$; $p < 0,001$), uz dosljedne pozitivne veze s legalizacijom marihuane, građanskim i spolnim odgojem te otvorenosti prema stranim radnicima i tražiteljima azila. Istodobno, orijentiranost prema podršci vojnom roku ili vojsci na granici snažno su negativno povezane s ovim liberalnim vrijednostima. Sigurnosno-konzervativni blok među muškarcima jasno je strukturiran oko vojske, policije i migracija, pri čemu stavovi unutar tog sklopa pokazuju snažne međusobne povezanosti. Posebno se ističe vjeronauk, koji zauzima dvosmisleni poziciju u vrijednosnoj strukturi mladih muškaraca. S jedne strane, podrška vjeronauku u školama jasno je povezana s konzervativnim stavovima, osobito s protivljenjem pravu na pobačaj i protivljenjem stavu da istospolni parovi trebaju imati mogućnost posvajanja djece. Istodobno se pokazuje neočekivano negativna povezanost između vjeronauka i podrške obaveznom vojnom roku. Drugim riječima, muškarci koji snažnije podržavaju vjeronauk nisu nužno skloniji sigurnosnim i vojnim politikama.

Kod mladih žena obrasci su slični, ali se razlikuju po intenzitetu i koherentnosti. Liberalni blok pokazuje još jaču unutarnju povezanost nego kod muškaraca. Najizraženija korelacija bilježi se između podrške pobačaju i istospolnom posvajanju ($r = 0,591$; $p < 0,001$), a obje su snažno povezane i s podrškom legalizaciji marihuane, građanskom i spolnom odgoju te većom otvorenosti prema migrantima. Sigurnosno-konzervativni blok među ženama je prisutan, ali slabije izražen. I ovdje su međusobno povezani stavovi o vojnom roku, vojsci na granici i policijskim ovlastima, no njihove negativne veze s liberalnim vrijednostima manje su intenzivne nego kod muškaraca. Religijski okvir kod žena, za razliku od muškaraca, manje je povezan sa sigurnosnim politikama, a više s moralnim i socijalnim pitanjima, prije svega protivljenjem pobačaju i istospolnim parovima te njihovim pravima.

Sveukupno, rezultati pokazuju da mladi muškarci iskazuju izraženiju vrijednosnu polarizaciju između liberalnog i konzervativnog bloka, dok mlade žene pokazuju koherentniji liberalni blok i nešto više fragmentiran konzervativni blok. Religijski okvir pritom ima različitu ulogu, kod muškaraca se isprepliće sa sigurnosnim pitanjima, dok se kod žena prvenstveno odnosi na moralna i socijalna pitanja.

6.3. Korelati stavova s obzirom na dob

U istraživanju, između ostaloga, bavili smo se i dobnim razlikama u stavovima mladih u Republici Hrvatskoj, a dobiveni rezultati ukazuju kako je generacijski jaz izraženiji u određenim segmentima, dok je u drugima gotovo zanemariv.

Analiza korelacija stavova mladih u Hrvatskoj kroz tri dobne podskupine pokazuje jasnu dinamiku oblikovanja i učvršćivanja vrijednosnih blokova. S vremenom, liberalni i konzervativni blokovi postaju sve koherentniji, dok religijski okvir poprima sve stabilniju poziciju u konzervativnom bloku. Istodobno, socijalna dimenzija pokazuje postupno približavanje sigurnosnim politikama što sugerira složen odnos ekonomskih i sigurnosnih pitanja. U najmlađoj dobnoj podskupini, koja podsjetimo obuhvaća mlade od 18 do 21 godinu, stavovi još uvijek djelomično osciliraju, a blokovi nisu u potpunosti stabilizirani. Liberalni blok vidljiv je kroz pozitivne veze između pobačaja, istospolnog posvajanja, legalizacije marihuane i građanskog odgoja, no te korelacije nisu izrazito jake. Konzervativna strana povezuje podršku vojnom roku, povećanju policijskih ovlasti i postavljanju vojske na granicu, dok vjeronauk ostaje pitanje prema kojemu mladi pristupaju iz različitih kombinacija stavova, a polarizacija nije u potpunosti izražena.

Druga dobna podskupina od 22 do 25 godina predstavlja skupinu u kojoj obrasci postaju jasniji. Liberalni blok sada dobiva čvršće veze među kojima je najjača povezanost ona između prava na pobačaj i istospolno posvajanje ($r = 0,609$), dok se uz njih grupiraju marihuana, građanski i spolni odgoj te relativna otvorenost prema migrantima i tražiteljima azila. I konzervativni se blok stabilizira. Vojni rok, policijske ovlasti i vojska na granici opet pokazuju snažne međusobne korelacije, dok se pitanje vjeronauka počinje više vezivati uz konzervativne stavove. U ovoj skupini vidljiva je i prva snažnija integracija socijalne dimenzije. Naime, mladi u nekim regijama povezuju pitanje socijalnih davanja s percepcijom sigurnosne politike, što upućuje na osjećaj materijalne i društvene nesigurnosti.

Kod najstarijih mladih, oba vrijednosna bloka poprimaju najjasniji i najsnažniji oblik. Liberalni blok dostiže vrhunac svoje strukture, povezanost između pobačaja i istospolnog posvajanja raste na $r = 0,633$, dok se oko njih jasno grupiraju marihuana, građanski i spolni odgoj te podrška migrantima. Konzervativni se blok isto tako učvršćuje, vojska na granici i policijske ovlasti dosežu najjače povezanosti ($r = 0,499$), a vjeronauk se stabilno uklopio u konzervativni blok kroz snažne veze s protivljenjem pobačaju i pravima istospolnih parova. Socijalno nepovjerenje u obliku iskorištavanja socijalnih davanja ovdje konzistentno korelira s restriktivnim sigurnosnim politikama.

Jedan od jasnijih primjera uočen je kod pitanja obveznog pohađanja građanskog odgoja u školama. Naime, najmlađa skupina (18–21) snažno podupire ovu ideju, dok starija skupina (26–30) pokazuje znatno manju razinu podrške. Razlog se može tražiti u činjenici da se najmlađa skupina još uvijek nalazi unutar obrazovnog sustava, zbog čega češće dolazi u doticaj s temom. S druge strane, starija skupina koja je već izvan sustava, prirodno postaje distanciranija. Možemo reći kako najmlađi iskazuju čvršći stav jer ih se problem osobno tiče, dok se stariji radije fokusiraju na pitanja koja smatraju važnijima za vlastiti život. Pa tako kod pitanja ograničavanja socijalnih davanja starija skupina pokazuje veću sklonost smanjenju istih. Nasuprot tome, najmlađa skupina pokazuje više solidarnosti i kritičniji odnos prema smanjivanju socijalnih prava. Na tom tragu, vrijedi spomenuti i pitanje prihvata azilanata. Najmlađa skupina pokazuje najveću razinu solidarnosti, što se može povezati s jačim utjecajem globalnih narativa o inkluziji i toleranciji, dok starija skupina zauzima značajno negativniji stav, vjerojatno iz perspektive ekonomske i sigurnosne zabrinutosti.

Još jedan generacijski jaz uočava se kod pitanja vojne pomoći Ukrajini gdje najmlađa

skupina pokazuje izrazitu sklonost pacifizmu i skeptičnost prema vojnom uključivanju, dok starija skupina iskazuje veću podršku. Potencijalno objašnjenje leži u različitim iskustvenim kontekstima gdje je starija skupina odrastala u ratnom i ranom poslijeratnom razdoblju, a najmlađa je sve do 2022. živjela u mirnome europskome periodu. Stoga, iako se radi o relativno maloj razlici u godinama između dobnih skupina (maksimalno 12 godina), različitost iskustva i vrijednosti s kojima su odrastali značajno su oblikovala njihove stavove.

I pitanje vjeronauka u školama pokazuje izraženi generacijski jaz. Shodno tome, rezultati pokazuju kako najmlađa skupina naginje stavu da vjeronauku nije mjesto u školama, dok se starija skupina s tom tvrdnjom slaže u najmanjoj mjeri. Ova razlika govori nam o jačem utjecaju sekularnih i liberalnih vrijednosti kod najmlađih, dok su kod starijih snažnije ukorijenjeni tradicionalni obrasci.

No, najveći i ujedno najzanimljiviji jaz pojavio se kod pitanja legalizacije marihuane. Suprotno očekivanjima, starija skupina snažnije podržava legalizaciju, dok najmlađa skupina pokazuje znatno manji interes. Ovakav rezultat možemo povezati sa “*sober curiosity*”³ kulturom koja je posebno prisutna kod mlađih generacija. Također vrijedi i napomenuti kako je početak adolescencije najmlađe skupine obilježen pandemijom koronavirusa i restrikcijama koje su značajno oblikovale njihove navike i društvene obrasce. Društvena okupljanja i slobodno kretanje bilo je ograničeno, što je možda utjecalo na smanjenje privlačnosti konzumacije marihuane i drugih supstanci. Je li upravo kombinacija kulturnih trendova i specifičnih iskustava pandemije razlog tolikog generacijskog jaza zasigurno je pitanje koje zaslužuje dodatnu analizu.

S druge strane, postoje i pitanja u kojima se jaz gotovo uopće ne očituje. Najmanje generacijske razlike primjećuju se kod pitanja vezanog za pravo na pobačaj, gdje sve dobne skupine pokazuju gotovo potpuni konsenzus. Razlozi za to mogu se pronaći u aktualnosti teme, otvorenijoj javnoj raspravi i razbijanju tabua. Gotovo neprimjetan jaz uočen je i kod pitanja vojne potrošnje (kupovina Rafalea), što se može objasniti time da je riječ o temi koja je podosta udaljena od svakodnevnog života mladih pa izaziva manju emotivnu uključenost i rezultira relativnom pasivnošću.

Kod tema poput femicida, prava istospolnih parova ili obaveznog vojnog roka razlike su

³ Pojam *sober curiosity* odnosi se na vođenje trijeznog načina života određenih grupa, pretežito mladih te mladih žena, a istodobno vrlo oprezno i blago koketiranje s alkoholom i opojnim sredstvima (Belinda i dr., 2022)

srednje izražene, gdje najmlađa skupina naginje ka liberalnijim stavovima, dok starija pokazuje sklonost tradicionalnijim stavovima. Zanimljivo je kako pitanje obaveznog vojnog roka ne pokazuje generacijski jaz unatoč tome da se isti odnosi isključivo na najmlađu skupinu, ali stavovi mladih podosta su jednaki te ne pokazuju sklonost prema istome. Vrlo zanimljiv rezultat s obzirom na, prije navedenu, pretpostavku kako je jedan od faktora generacijskog jaza relevantnost samog pitanja za vlastiti život skupina. Međutim, motivi koji utječu na ovakav stav mogu se razlikovati. Tako najmlađa skupina ne pokazuje sklonost obaveznom vojnom roku jer se ovo pitanje direktno odnosi na njih, dok starija skupina svoj stav potencijalno temelji na ekonomskim faktorima.

Zaključno, sve navedeno pokazuje da generacijski jaz među mladima u Hrvatskoj nije jednosmjerni niti jednoznačan. U nekim temama mladi su složni, dok su u drugima razlike snažne i često iznenađujuće. Iako je razlika u godinama među skupinama relativno mala, ona je dovoljna da oblikuje sasvim različite vrijednosne orijentacije. Sa svim navedenim, ostaje nam otvoreno pitanje radi li se o prolaznim razlikama vezanim uz životnu dob i iskustvo ili o trajnim generacijskim obrascima koji će obilježiti i buduće društvene rasprave u Hrvatskoj.

6.4. Korelati stavova s obzirom na regije

Korelacijska analiza stavova mladih u različitim hrvatskim regijama pokazuje dosljednu podjelu na dva bloka, liberalni i konzervativni blok, pri čemu se snaga i koherentnost tih obrazaca razlikuju ovisno o regiji. U Središnjoj Hrvatskoj jasno su vidljiva ova dva bloka. Liberalni, temeljen na podršci pravu na pobačaj, istospolnom posvajanju, legalizaciji marihuane i građanskom odgoju, te konzervativni, okupljen oko vojnog roka, policije i vojske na granici. Liberalni stavovi dosljedno se povezuju s inkluzivnošću prema migrantima, dok konzervativni blok snažno reflektira sigurnosnu logiku i kontrolu granica. Religijski okvir i pitanje vjeronauka dodatno jača konzervativni blok, negativno korelirajući s liberalnim vrijednostima i pozitivno sa sigurnosnim politikama. Nadalje, regija Istre, Kvarnera i Like najviše se ističe snažnom i konzistentnom orijentacijom prema liberalnim vrijednostima. Povezanosti između pobačaja, istospolnog posvajanja, marihuane, građanskog odgoja i otvorenosti prema migrantima vrlo su jake i stabilne, što upućuje na homogen liberalni sklop. Konzervativni blok je prisutan, ali više kao kontrast, okupljen oko vojske, policije i vjeronauka, no u usporedbi s drugim religijama manje dominira u ukupnoj strukturi vrijednosti. Dalmatinska regija ima oba izrazito snažna bloka, a polarizacija među njima najintenzivnija je u Hrvatskoj. Liberalni sklop okuplja iste varijable kao i prijašnje regije, ali su korelacije u ovome slučaju izuzetno jake. Primjerice, veza pobačaja i

istospolnog posvajanja ($r = 0,630$) među najsnažnijima je u zemlji. Konzervativni blok okuplja vojni rok, policiju, vjeronauk i militarizaciju granica, s vrlo izraženim negativnim odnosom prema liberalnim vrijednostima. Religijski okvir u ovoj regiji posebno je snažan, jer on ne samo da korelira s protivljenjem liberalnim politikama nego je i pozitivno povezan sa sigurnosnim pitanjima. To ga čini središnjim elementom konzervativnog bloka stavova.

Slavonija pokazuje nešto blažu polarizaciju. Liberalni blok prisutan je i povezuje pobačaj, istospolno posvajanje, marihuanu i otvorenost prema migrantima, ali s nešto slabijim korelacijama nego u regiji Dalmacije i Grada Zagreba o kojemu će kasnije biti riječi. Konzervativni blok dobro je strukturiran oko vojske, policije i zagovaranja vjeronauka u školama, ali nije toliko homogen kao u dalmatinskoj regiji. Specifičnost Slavonske regije je povezanost nepovjerenja prema socijalnim davanjima sa sigurnosnim politikama. Drugim riječima, mladi koji smatraju da korisnici socijalne pomoći tako varaju državu češće istodobno podupiru strože mjere kontrole migracija i militarizaciju granica. To se može objasniti na sljedeći način. Ova je regija među najvećim korisnicima socijalnih davanja jer je među najsiriromašnijim regijama te je istovremeno bila direktno izložena svojim teritorijem tijekom migracijskog vala koji se dogodio u prethodnom desetljeću. Naposljetku, Zagrebačka regija pokazuje najsnažniju vrijednosnu polarizaciju. Liberalni blok u ovom je slučaju najkoherentniji, s izuzetno visokim korelacijama između pobačaja, istospolnog posvajanja, marihuane, građanskog odgoja i azila. Konzervativni blok okuplja vojni rok, povećanje policijskih ovlasti i postavljanje vojske na granicu s jasnim negativnim vezama prema liberalnim vrijednostima.

7. Zaključak

Provedeno istraživanje ponudilo je dosad najveći presjek društveno-političkih stavova mladih u Hrvatskoj te je prvo takvo ove vrste i obujma, s posebnim fokusom na rodne, ali i dobne i regionalne razlike. Strateški ujednačena analiza pružila je konzistentnu sliku koja implicira kako rodne razlike postoje i statistički su značajne, iako u određenim praktičnim segmentima malog do umjerenog intenziteta. Najizraženije su po pitanju reproduktivnih prava, femicida, LGBTQ+ prava i migracija, pri čemu su mlade žene u dobi od 18 do 30 godina inkluzivnije i liberalnije, a mladi muškarci iste dobne kategorije, skloniji sigurnosnom okviru ili zauzeti neutralan stav.

U dobnim podskupinama, najmlađi starosti 18 do 21 godinu, češće podržavaju građanski i spolni odgoj, inkluzivni su prema migrantima i generalno imaju sekularniji obrazovni okvir, dok stariji (26-30 godina) pokazuju veću sklonost restriktivnijim sigurnosnim politika i iznenađujuće, veću podršku legalizaciji marihuane. Regionalno gledano, Zagrebačka te regija Istre, Kvarnera i Like kontinuirano su liberalnije, dok Dalmatinska i Slavonska zadržavaju tradicionalan stav. Najveći se jaz bilježi oko pobačaja i socijalnih davanja, dok su razlike male oko pitanja poput svesrdne vojne pomoći Ukrajini. Korelati stavova generirali su tako dva vrijednosna bloka, liberalno-progresivni te sigurnosno-konzervativni, koji s dobi postaju koherentniji. Ograničenja valja također istaknuti. Riječ je o samoselektiranom uzorku korisnika VAA-a, presječnoj mjeri vremena te temama osjetljivim na formulaciju stavki. Međutim i uz ta ograničenja, nalazi pouzdano potvrđuju postojanje rodnog jaza, ali i jaza temeljenog na dobi i regijama.

Ovaj rad ujedno otvara prostor za nova istraživanja koja bi uključivala i čimbenike poput obrazovanja, socioekonomskog statusa ili političke participacije te bi se tako dodatno produbilo razumijevanje političkih stavova mladih.

8. Literatura

Ajduković, Dean, Čorkalo Biruški, Dinka, Gregurović, Margareta, Matić Bojić, Jelena i Župarić-Ilić, Drago (2019) Izazovi integracije izbjeglica u hrvatsko društvo: stavovi građana i pripremljenost lokalnih zajednica.

Belinda, Lunnay i dr. (2022) Sober Curiosity: A Qualitative Study Exploring Women's Preparedness to Reduce Alcohol by Social Class. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (22): 1-17.

Cedroni, Lorella, i Garzia, Diego (2010) Voting advice applications in Europe. The state of the art. Napoli: Scriptaweb.

Fila, Filip, Petrović, Nikola i Bilić, Josip (2024) Oko čega su hrvatski građani podijeljeni u superizbornoj godini?. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 13(50): 3-14.

Garzia, Diego, Trechsel, Alexander H., i De Angelis, Andrea (2017) Voting advice applications and electoral participation: A multi-method study. *Political Communication*, 34(3): 424-443.

Germann, Micha, i Gemenis, Kostas (2019) Getting out the vote with voting advice applications. *Political Communication*, 36(1): 149-170.

Grasso, Maria, i Shorrocks, Rosalind (2025) Are new generations of women more left-wing than men? Generations and gender gaps in attitudes to inequality and social services. *Journal of European Public Policy*: 1-28.

Griffin, Gabrielle (2017) *A Dictionary of Gender Studies*. Oxford University Press.

Inglehart, Ronald, i Norris, Pippa (2000) The developmental theory of the gender gap: Women's and men's voting behavior in global perspective. *International Political Science Review*, 21(4): 441-463.

Langsæther, Peter Egge, i Knutsen, Carl Henrik (2025) Are women more progressive than men? Attitudinal gender gaps in West European democracies. *International Political Science Review*, 46(3): 442-453.

Marschall, Stefan, i Garzia, Diego (2014) Voting advice applications in a comparative perspective: an introduction. Matching voters with parties and candidates. Voting advice applications in comparative perspective: 1-10.

McDonald, Jared, i Deckman, Melissa (2023) New voters, new attitudes: how Gen Z Americans rate candidates with respect to generation, gender, and race. *Politics, Groups, and Identities*, 11(2): 345-365.

Morales, Laura (1999) Political participation: Exploring the gender gap in Spain. *South European Society and Politics*, 4(2): 223–247.

Raos, Višeslav, Čular, Goran, i Bovan, Kosta (2024) Izborni kompas, baza podataka. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Raos, Višeslav, Čular, Goran, i Bovan, Kosta (2024) Izborni kompas 2024.: što smo naučili o hrvatskim biračima?. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 13(50): 26-40.

Sass, Katharina i Edmark, Karin (2025) Competitive boys, equality-oriented girls? Evidence on a gender gap in education policy-related opinions among Norwegian youth. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*.

Segaard, Signe Bock i Saglie, Jo (2021) A gender-generation gap in political representation? The contingent impact of preference voting in Norwegian municipal elections. *Local Government Studies*, 47 (1): 145-165

Trogrlić, Aleksandra, i Todosijević, Bojan (2024) Gender differences in left-right ideology: European men are more right-wing, women are more centrist?. *Primenjena psihologija*, 17(4): 473-503.

Vuksan-Ćusa, Bartul (2024) Ideološko samopozicioniranje mladih u Hrvatskoj. Jesu li djevojke sve liberalnije, a mladići sve konzervativniji?. *Anali hrvatskog politološkog društva*.

Walgrave, Stefaan, Nuytemans, Michiel, i Pepermans, Koen (2009) Voting aid applications and the effect of statement selection. *West European Politics*, 32(6): 1161-1180.

World Economic Forum. (2025) Global gender gap report 2025.
https://reports.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2025.pdf

INTERNETSKE STRANICE

<https://www.kieskompas.nl/en> (Pristupljeno 31. srpnja 2025.)

<https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/gender-gap> (Pristupljeno 8. kolovoza 2025.)

<https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200109STO69925/understanding-the-gender-pay-gap-definition-facts-and-causes> (Pristupljeno 8. kolovoza 2025.)

9. Popis slika, tablica i grafikona

9.1. Popis slika

Slika 1. Kartografski prikaz regija7

9.2. Popis tablica

Tablica 1. Tablični prikaz svih izjava korištenih u aplikaciji Izborni kompas8

Tablica 2. Tablični prikaz odabranih varijabli10

Tablica 3. Tablični prikaz najpolarizirajućih društveno-političkih pitanja između mladih muškaraca i žena27

Tablica 4. Tablični prikaz društveno-političkih pitanja oko kojih se28

9.3. Popis grafikona

Grafikon 1. Uvođenjem femicida (ubojstva žene) kao posebnog kaznenog djela.....14

Grafikon 2. Potrebno je vratiti obavezno služenje vojnog roka15

Grafikon 3. Treba smanjiti i ograničiti socijalna davanja jer16

Grafikon 4. Istospolni parovi bi trebali moći posvajati djecu17

Grafikon 5. Država treba pojačano privlačiti strane radnike jer18

Grafikon 6. Treba dopustiti uzgoj marihuane za vlastite potrebe20

Grafikon 7. Država treba pojačano privlačiti strane radnike jer22

Grafikon 8. Vjeronauk bi se trebao izvoditi u župnim uredima,23

10. Zahvale

Zahvaljujemo našem mentoru, Višeslavu Raosu, na predanom vodstvu, nesebičnosti i brojnim savjetima kojima je od prvih skica do završne verzije usmjeravao naš rad. Njegova stručnost i entuzijazam značajno su pridonijeli cjelokupnoj kvaliteti rada.

Posebnu zahvalnost dugujemo i cijelom istraživačkom timu Izbornog kompasa kojeg su uz Višeslava Raosa činili Goran Čular i Kosta Bovan. Bez njihovog velikodušnog dopuštenja za korištenje njihove impresivne baze podataka ovaj rad ne bi bio moguć. Po uzoru na njihov pristup otvorenosti i dijeljenju znanja, ovaj rad ostavljamo akademskoj zajednici kao poticaj za produbljivanje uvida, propitkivanje i nova istraživanja ovoga područja.

11. Sažetak

Naslov: *It's Giving Gender Gap: Društveno-politički stavovi mladih u Hrvatskoj*

Autori: Ana-Marija Ferenčak, Selen Škrnički i Anto Ćorić

Ovaj rad analizira rodne razlike u političkim stavovima mladih u Republici Hrvatskoj na temelju podataka iz aplikacije Izborni kompas za parlamentarne izbore 2024. godine. Kroz 15 varijabli raspoređenih u šest kategorija ispitane su spolne, dobne i regionalne razlike među mladima od 18 do 30 godina. Dosadašnja istraživanja provedena u Zapadnoj Europi i SAD-u pokazuju da žene češće zauzimaju stavove bliže lijevom političkom spektru, dok muškarci teže tradicionalnome svjetonazoru. Ovim radom prikazujemo situaciju u Hrvatskoj te istražujemo postoji li i ovdje sličan rodni jaz i u kojoj mjeri mladi u Hrvatskoj prate obrasce zabilježene u zapadnim društvima.

Ključne riječi: rodni jaz, politički stavovi, mladi, Hrvatska, Izborni kompas

12. Summary

Title: *It's Giving Gender Gap: Socio-political Attitudes of Young People in Croatia*

Authors: Ana-Marija Ferenčak, Selen Škrnički and Anto Ćorić

This paper analyzes gender differences in the political attitudes of young people in the Republic of Croatia, based on data from the Election Compass application for the 2024 parliamentary elections. Using 15 variables grouped into six categories, the study examines gender, age, and regional differences among youth aged 18 to 30. Previous research conducted in Western Europe and the United States has shown that women tend to adopt positions closer to the left of the political spectrum, while men are more inclined towards traditional stances. This paper presents the situation in Croatia, exploring whether a similar gender gap exists and to what extent Croatian youth follow the patterns observed in Western societies.

Key words: gender gap, political attitudes, youth, Croatia, Election Compass